

Symbiose binnen de Groningse Ecologische Hoofdstructuur

*Een onderzoek naar
functie- en financieringskoppelingen
binnen de Groningse Ecologische Hoofdstructuur*

Student **Maickel Burgers**
Opleiding **Milieukunde, studierichting Natuur en Milieu**
Cohort **2009**
Studieonderdeel **Afstudeeronderzoek**
Datum **19 Augustus 2013**
Studentnummer **841128002**
Opdrachtgever **Provincie Groningen / begeleiding L.J. van Galen Last**
Docenten **S. Bottema / A. Baken**

Symbiose binnen de Groningse Ecologische Hoofdstructuur

*Een onderzoek naar
functie- en financieringskoppelingen
binnen de Groningse Ecologische Hoofdstructuur*

Student **Maickel Burgers**
Instituut **Hogeschool van Hall Larenstein**
Opleiding **Milieukunde, studierichting Natuur en Milieu**
Cohort **2009**
Studieonderdeel **Afstudeeronderzoek**
Studentnummer **841128002**
Opdrachtgever **Provincie Groningen / begeleiding L.J. van Galen Last**
Docenten **S. Bottema / A. Baken**
Versie **Eindrapport**
Datum **19 Augustus 2013**
Plaats **Grootegast**

Voorwoord

Dit afstudeerrapport heb ik geschreven in opdracht van de provincie Groningen, voor de opleiding Milieukunde aan Hogeschool van Hall-Larenstein te Leeuwarden. Het is de laatste opdracht voor de studierichting Natuur en Milieu, die zich vooral richt op de interactie tussen de mens en zijn omgeving. Hierbij komen onder andere; natuur, landschap, bodem, waterkwaliteit, gebiedsprocessen, beleid en recht aan bod. Met dit onderzoek hoop ik een bijdrage te kunnen leveren aan het realiseren van de Ecologische Hoofdstructuur in de provincie Groningen.

Ik wil graag meer leren over subsidieregelingen en financiering van natuur en heb dan ook met veel plezier en inzet aan dit project gewerkt. Ook het verder ontwikkelen van één van mijn andere interessegebieden, GIS-systemen, is aan bod gekomen tijdens dit onderzoek.

Ik wil graag iedereen bedanken die een bijdrage heeft geleverd aan deze leerzame en interessante afstudeeropdracht:

- Leendert van Galen Last en Mirjam Bakker van de provincie Groningen voor het aanbieden van deze afstudeeropdracht;
- Alle geïnterviewden voor hun tijd en inzet;
- Medewerkers van de provincie Groningen voor het beschikbaar stellen van informatie;
- Leendert van Galen Last voor de begeleiding vanuit de provincie Groningen;
- Sietze Bottema en Ariën Baken voor de begeleiding vanuit Hogeschool van Hall Larenstein.

Maickel Burgers

Summary

In 1990 the Dutch government conducted research on the loss of biodiversity in The Netherlands. This led to the development of the “Ecologische Hoofdstructuur (EHS)” (Dutch for Ecological Network). The plan is to connect all Dutch wildlife areas to create one big network. In 2011 the Dutch government needed to economize on their expenses. One of the areas that was chosen to save money was the EHS. One of the Dutch provinces, Groningen, decided that they want to develop the EHS even without the full support and financing from the national government. This means that the province of Groningen needs to get money for buying up land and developing it from other sources. The goal of this research is to find other sources for financing the EHS by combining the wildlife function with other functions. The main question is:

“Which financial resources can the province of Groningen use to buy up land and develop wildlife areas in the EHS between the areas “Dwarsdiep” and “Midden-Groningen” by combining wildlife with other land uses?”

To answer this question a literature study was conducted, combined with interviewing experts, analysing Geographical information using the program Arcgis 10 and field visits.

Many functions of land use have been found; wildlife, agriculture, protected townscapes, characteristic watercourses, hedgerows, infrastructure, living areas, recreation, tourism, water safety, water quality, water quantity, culture, education and cemeteries. The next step was to find all the subsidies that are available for these functions. 12 provincial, 4 national and 16 European options were found and were further tested on feasibility.

To answer the main research question the findings are divided into three sections. The first section shows the feasible options for buying land for wildlife areas.

- If there are species in the area that are on the European list 4 or 5 of the Habitats Directive, there is a feasible possibility that the European program LIFE+ can be used to cofinance new wildlife areas.
- In the province of Groningen there are local funds that can be used to finance wildlife projects. There's also the possibility that one of the many Dutch national funds can be used. In both cases the goals of the fund must be present in the project.
- When infrastructural work is done it is mandatory that all the damage done to wildlife by destroying or dividing areas will be compensated. This can be used when infrastructural plans are near the EHS. The compensation can be done inside the EHS. This way the wildlife areas can be concentrated around the EHS.
- The development of “nature cemeteries” can contribute to the financing of the EHS.

- In some areas the goals of the European Water Framework Directive can be combined with the development of new wildlife areas. This way the development can be partly financed from the European Water Framework Directive.
- By combining the goals of water quantity and creating new wildlife areas a couple of sources can possibly be used to finance the projects. These sources are: the national Deltaprogramma Zoetwater, the region Groningen-Assen and provincial Climate policy. The possibilities these sources offer have to be examined by case.

The second section shows the possibilities for developing the wildlife areas. The options for developing are the same as the options for buying land with two additions:

- The dutch Boswet (Forestlaw), wich states that any large number of trees that are cut need to be replaced with new plantation. This new plantation can be placed somewhere else in some cases.
- In some cases the European Agricultural Fund for Rural Development can be used to develop wildlife areas.

The third section of the findings does not show any sources for financing wildlife ares, but ways to save money in the process. This way more work can be done with the same amounth of money. Money can be saved by using excavated soil in nearby projects, for instance infrastructural work. Another way to save money is by letting students conduct research instead of hiring an agency.

It is recommended to check the findings of this research after the new European subsidies set. The current subsidies will end on the first of januari 2014. It is also recommended to research the financial options for nature management. As the costs for development are one-off, and the costs of management are recurring.

Samenvatting

Binnen het natuurbeleidsplan 1990 is een onderzoek verricht naar de afname van biodiversiteit dat heeft geleid tot het opstellen van een Ecologische Hoofdstructuur (Hierna EHS). De EHS heeft als doel versnipperde leefgebieden met elkaar te verbinden waardoor weer één groot leefgebied ontstaat. In het onderhandelingsakkoord decentralisatie natuur van 20 september 2011, staan afspraken die zijn gemaakt tussen staatssecretaris Bleker van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie (hierna ELI) en de provincies. Hierin staat dat minder geld beschikbaar is om natuurgebieden aan te leggen en te onderhouden. Omdat het provinciaal bestuur heeft besloten de EHS inclusief ecologische verbindingzones te willen aanleggen zoals staat omschreven in het Groenmanifest Groningen, is het nodig om andere financieringsbronnen te vinden. De hoofdvraag van dit onderzoek luidt:

“Welke financieringsvormen kan de provincie Groningen benutten voor verwerving en inrichting van de Ecologische Hoofdstructuur van het Dwarsdiep tot en met Midden-Groningen door functies te combineren?”

Om een antwoord te kunnen geven op deze vraag is een literatuurstudie uitgevoerd, een analyse uitgevoerd met behulp van Arcgis 10, zijn interviews gehouden met medewerkers van de provincie Groningen, Waterschappen, terrein beherende organisaties en Samenwerkingsverband Noord-Nederland. Ook zijn er een aantal gebiedsbezoeken uitgevoerd om eventuele functies die niet uit voorgaande stappen zijn gebleken toch mee te kunnen nemen.

Uit de studie is gebleken dat er diverse functies aanwezig zijn binnen er rond de EHS. De gevonden functies zijn; natuur, landbouw, beschermde dorpsgezichten, karakteristieke waterlopen, houtsingelstructuur, infrastructuur, werken, wonen, recreatie, toerisme, waterveiligheid, waterkwaliteit, waterkwantiteit, cultuur, onderwijs en natuurbegraafplaatsen. Bij deze functies zijn zo veel mogelijk regelingen en mogelijkheden om een koppeling te leggen met andere beleidsdoelen onderzocht. Hierbij zijn 12 provinciale mogelijkheden, 4 nationale mogelijkheden en 16 Europese regelingen onderzocht.

Om de hoofdvraag van dit onderzoek te beantwoorden zijn de conclusies opgedeeld in financieringsmogelijkheden voor verwerving, inrichting en besparing. De financieringsmogelijkheden voor verwerving zijn:

- Als er een koppeling mogelijk is met de Europese biodiversiteitsdoelen is het mogelijk een aanvraag te doen voor financiering vanuit het Europese LIFE+ programma.
- Als de doelen van gebiedsfonds Westerkwartier of Drentsche Aa terugkomen in een project, kan één van deze fondsen wellicht een financiële bijdrage leveren. Ook zijn er vele vermogensfondsen met ieder een eigen doel waar mogelijk ook een aanvraag kan worden ingediend.
- Bij Infrastructurele werken in de regio kan compensatie plaatsvinden binnen de EHS, bij onderhoud van kunstwerken kan direct een ecologisch verantwoorde variant worden aangelegd.

- Het aanleggen van natuurbegraafplaatsen biedt kansen voor verwerving en inrichting van EHS gronden.
- Als waterkwaliteitsdoelen kunnen worden geïntegreerd in een deelgebied van de EHS kan wellicht een deel worden gefinancierd uit de Kaderrichtlijn Water of het Waddenfonds.
- Door het combineren van waterkwantiteitsdoelen met de verwerving en inrichting van EHS gronden is het wellicht mogelijk om financiering te ontvangen vanuit het Deltaprogramma Zoetwater, Laagveengordel Groningen-Assen en provinciale klimaatadaptatie. Dit zal per project moeten worden bekeken, omdat deze programma's zich allen nog in de onderzoeksfase bevinden.

Als wordt gekeken naar financieringsmogelijkheden om gebieden in te richten zijn dezelfde mogelijkheden aanwezig als bij de verwerving van gronden, aangevuld met de compensatieregeling van de Boswet, en het Europees Landbouwfonds voor Plattelandsontwikkeling. Naast de financieringsbronnen voor verwerving en inrichting liggen er ook mogelijkheden om geld te besparen door de beleidsnotitie "Afgegraven en weer aangevuld?" als leidraad te gebruiken bij projecten. Ook kunnen studenten worden ingezet in de onderzoeksfase van projecten om geld te besparen. Naast deze conclusies is aan te bevelen om de ontwikkelingen van Europese regelingen, en de programma's op het gebied van waterkwantiteit te volgen omdat over deze mogelijkheden nog veel onduidelijk is. De Europese regelingen lopen aan het einde van 2013 af, en de nieuwe regelingen die ingaan op 1 januari 2014 zijn nog niet vastgesteld. De uitkomsten van dit onderzoek op Europees niveau moeten dan ook worden getoetst zodra de nieuwe regelingen zijn vastgesteld. In dit onderzoek is natuurbeheer niet meegenomen, maar er zijn wel mogelijkheden op dit gebied gevonden. Een vervolgonderzoek naar de financieringsmogelijkheden van natuurbeheer is dan ook aan te raden.

Inhoudsopgave

1	INLEIDING	11
1.1	De Ecologische Hoofdstructuur	11
1.2	Bezuinigingen	11
1.3	Regeerakkoord “Bruggen slaan”	11
1.4	Doelstelling	12
2	METHODE	15
2.1	Literatuuronderzoek	15
2.2	GIS	15
2.3	Interviews/overleg	15
2.4	Veldbezoek	16
3	ONDERZOEKSGBIED	17
3.1	De Groningse Ecologische Hoofdstructuur	17
3.2	Onderzoeksgebied	18
3.3	De opgave	19
3.4	Functies binnen het onderzoeksgebied	20
4	BETROKKEN PARTIJEN	25
4.1	Beheersorganisaties	25
4.2	Landinrichtingscommissies	26
4.3	Waterschappen	26
5	PROVINCIALE BELEIDSDOELEN	29
5.1	Waterkwantiteit	29
5.2	Waterkwaliteit	29
5.3	Cultuur	30
5.4	Werken	30
5.5	Landbouw	30
5.6	Recreatie & Toerisme	31
5.7	Energie	31
5.8	Wonen	31
5.9	Groenmanifest	32
6	PROVINCIALE KOPPELINGSMOGELIJKHEDEN	33
6.1	Afgegraven en weer aangevuld	33
6.2	Compensatiebeginsel	33
6.3	Compensatie Boswet	34
6.4	Gebiedsfondsen	35
6.5	Grondwaterheffing	35
6.6	Inzet studenten	35

6.7	Klimaatadaptatie	36
6.8	Natuurbegraafplaatsen	36
6.9	Onderhoud kunstwerken	37
6.10	Regiopark Groningen-Assen	37
6.11	Overzicht mogelijkheden	37
7	NATIONALE REGELINGEN	39
7.1	Deltaprogramma Zoetwater	39
7.2	Vermogensfondsen	39
7.3	Waddenfonds	40
7.4	Overzicht Nationale regelingen	40
8	EUROPESE REGELINGEN	43
8.1	Structuurfondsen	43
8.2	Landbouw, Plattelandsontwikkeling en Visserij	43
8.3	Onderwijs	45
8.4	Milieu	46
8.5	Intelligente energie voor Europa	49
8.6	Cultuur 2007-2013	49
8.7	URBACT II	50
8.8	Europa voor de burger	50
8.9	Kaderrichtlijn Water	50
8.10	Overzicht mogelijkheden	53
9	MOGELIJKE FINANCIERINGSBRONNEN	55
9.1	Verwerving	55
9.2	Inrichting	58
9.3	Besparing	59
10	AANBEVELINGEN	61
10.1	Toekomstige ontwikkelingen	61
10.2	Beheer	61
10.3	Grondwaterheffing	61
	BRONNENLIJST	63

1 INLEIDING

1.1 De Ecologische Hoofdstructuur

In de vijftiger jaren van de vorige eeuw kwamen MacArthur en Wilson, twee Amerikaanse onderzoekers, er achter dat op eilanden minder soorten voorkomen dan binnen vergelijkbare gebieden op het vasteland. De oppervlakte van deze eilanden en de afstand tot het vasteland bleken hierbij een cruciale rol te spelen. De eilandtheorie was ontdekt. (*Natuurmonumenten, z.d.*) Later bleek dat de eilandtheorie niet alleen geldt voor letterlijke eilanden, maar ook voor afgelegen natuurgebieden op het vasteland.

In de loop van de tijd zijn steeds meer natuurgebieden binnen Nederland geïsoleerd komen te liggen waardoor biodiversiteit is afgenomen. Binnen het natuurbeleidsplan 1990 is een onderzoek verricht naar de afname van biodiversiteit in Nederland. Er worden meerdere oorzaken genoemd waaronder verlies van areaal en versnippering. Door verlies van areaal en versnippering van gebieden zijn eilanden ontstaan in het landschap. Deze versnippering, waarbij grote gebieden worden doorkruist door bijvoorbeeld wegen waardoor twee kleinere leefgebieden ontstaan, is de aanleiding geweest voor het opstellen van een Ecologische Hoofdstructuur (Hierna EHS). De EHS heeft als doel de versnipperde leefgebieden met elkaar te verbinden waardoor weer één groot leefgebied ontstaat. Het aanleggen van EHS zou oorspronkelijk in 2018 voltooid moeten zijn. (*Tweede Kamer der Staten Generaal, vergaderjaar 1989-1990*)

1.2 Bezuinigingen

In het onderhandelingsakkoord decentralisatie natuur van 20 september 2011, staan afspraken die zijn gemaakt tussen staatssecretaris Bleker van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie (hierna ELI) en de provincies. Hierin staat onder meer dat er minder geld beschikbaar is om natuurgebieden aan te leggen en te onderhouden. De deadline voor het aanleggen van de EHS is verschoven naar 2021 (Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, 2012). Omdat het provinciaal bestuur heeft besloten de EHS inclusief ecologische verbindingzones te willen aanleggen zoals staat omschreven in het Groenmanifest Groningen, is het nodig om andere financieringsbronnen te vinden. Ook vindt het provinciale bestuur het belangrijk dat er bij de aanleg van natuurgebieden wordt gekeken naar de mogelijkheid om andere functies in te passen. Deze integrale aanpak wordt ook onderschreven in het Groenmanifest Groningen. Door het aanleggen van de EHS te combineren met andere functies kunnen mogelijk andere financieringsbronnen worden gebruikt. (*Gedeputeerde Staten van de provincie Groningen, 2009*) (*Boeren Natuur et al., 2011*)

1.3 Regeerakkoord “Bruggen slaan”

In het regeerakkoord van de VVD en de PvdA van 29 oktober 2012 staat het volgende geschreven op het gebied van natuurbeleid:

“Bij het natuurbeleid is de rijksoverheid verantwoordelijk voor de kaders en ambities. De provincies zijn verantwoordelijk voor het invullen en uitvoeren van het beleid, zoals in het natuurakkoord is afgesproken.

De ecologische hoofdstructuur wordt uitgevoerd, inclusief de verbindingzones, maar we nemen er meer tijd voor. Daarom maken we afspraken met provincies en natuurbeheerorganisa-

ties over prioriteiten, tijdpad en de inzet van middelen. Bij een evaluatie in 2016 betrekken we de effecten van planologische claims.

Het beheren en beschermen van bestaande natuurgebieden krijgt voorrang. Hiervoor is de 200 miljoen die in het begrotingsakkoord 2013 voor natuur is bestemd geoormerkt via het Provinciefonds beschikbaar.

Binnen het natuurbeleid streven we naar synergie met andere maatschappelijke belangen zoals waterveiligheid, recreatie, ondernemerschap, gezondheid, energie en klimaat.” (VVD & PvdA, 2012)

Binnen deze afspraken wordt aangegeven dat er wordt gestreefd naar synergie met andere maatschappelijke belangen. De 200 miljoen Euro uit het begrotingsakkoord 2013 is uitsluitend bestemd voor beheer. Het is dan ook belangrijk om ten behoeve van verwerving en inrichting, vanuit de doelstellingen van het nationale en provinciale beleid, in kaart te brengen welke mogelijke koppelingen er binnen de Groningse EHS kunnen worden gelegd met andere functies, en welke financieringsvormen hier voor beschikbaar zijn.

1.4 Doelstelling

1.4.1 Doelstelling provincie Groningen

De doelstelling van zowel de provincie Groningen als de Rijksoverheid is het combineren van functies binnen en rondom de EHS. Er moet een duidelijk beeld komen welke functies zich in en rondom de EHS bevinden, welke functies er mogelijk gecombineerd kunnen worden en welke mogelijkheden er zijn om subsidies te kunnen gebruiken voor de realisatie van de EHS. Dit zal op zowel functies als locaties dienen te worden uitgewerkt. Ook moet er een duidelijk beeld worden gegeven welke subsidies gebruikt kunnen worden voor verwerving van gronden, inrichting van gebieden en het beheren hiervan.

1.4.2 Doelstelling onderzoek

Het onderzoek moet duidelijkheid verschaffen op de vragen die de provincie Groningen heeft op het gebied van het combineren van functies en bijbehorende financieringsmogelijkheden binnen de EHS in het onderzoeksgebied. De doelstelling van het onderzoek is dan ook het in kaart brengen van mogelijke functies en financieringsbronnen die kunnen worden gecombineerd met de aankoop/inrichting van de EHS binnen het onderzoeksgebied. Dat de combinatie van deze functies mogelijk is betekent overigens niet dat dit ook wenselijk is. Bepaalde functies kunnen wel worden gecombineerd met natuurontwikkeling, maar zullen de aanwezige Flora & Fauna hinderen of schade toebrengen. Het is aan de provincie om naar aanleiding van dit onderzoek te bekijken welke functiecombinaties wenselijk zijn.

1.4.3 Onderzoeksvragen

Hoofdvraag

“Welke financieringsvormen kan de provincie Groningen benutten voor verwerving en inrichting van de Ecologische Hoofdstructuur van het Dwarsdiep tot en met Midden-Groningen door functies te combineren?”

Deelvragen

- Welke functies/maatschappelijke doelen bevinden zich binnen en rond het onderzoeksgebied?
- Welke subsidieregelingen zijn er voor deze functies/maatschappelijke doelen?

- Welke Europese, Nationale en Provinciale maatschappelijke doelen zijn van toepassing op het onderzoeksgebied?
- Wat zijn de voorwaarden om in aanmerking te komen voor deze subsidieregelingen?
- Welke subsidieregelingen kunnen aan de hand van deze eisen worden gebruikt voor situaties binnen de provincie Groningen?
- Zijn deze subsidies te gebruiken voor aankoop van gronden, inrichting van gebieden, het beheer van deze gebieden of een combinatie hiervan?

2 METHODE

In dit hoofdstuk wordt omschreven hoe de dataverzameling en analyse wordt uitgevoerd.

2.1 Literatuuronderzoek

Bij zowel de verkenning van het onderzoeksgebied als het in kaart brengen van de verschillende subsidieregelingen zal een literatuurstudie worden uitgevoerd. Bij de verkenning van het onderzoeksgebied zal worden gekeken naar de geschiedenis, het huidige grondgebruik en de natuurwaarden. Bij het in kaart brengen van de subsidieregelingen zal de focus vooral liggen op de doelstellingen en eisen van de regelingen. Nadat geïnventariseerd is welke regelingen mogelijkheden bieden binnen de EHS, zal worden onderzocht of regelingen kunnen worden gebruikt voor aankoop van gronden en/of inrichting van gebieden. Als blijkt dat een regeling niet gebruikt kan worden voor aankoop en/of inrichting maar wel voor beheer zal dit worden benoemd, maar niet verder worden uitgewerkt in dit onderzoek. De eisen zullen in een tabel worden samengevat om een overzichtelijk beeld te verkrijgen van alle regelingen.

2.2 GIS

Om een duidelijk beeld te krijgen van de fysieke leefomgeving in het onderzoeksgebied zal een analyse worden uitgevoerd met behulp van Arcgis 10. Benodigde kaartlagen zijn: Ecologische Hoofdstructuur, landgebruik, hoogtekaart, waterlichamen kaderrichtlijn water, recreatie, toerisme, archeologische waarden, landschappelijke waarden en waar nodig aanvullende kaartlagen. Door deze kaartlagen te combineren wordt een algemeen beeld geschetst van de aanwezige functies en bedrijvigheid. Dit levert echter geen compleet beeld, omdat niet alles op kaart staat.

Na het inventariseren van alle regelingen kan er met behulp van Arcgis wederom een analyse worden uitgevoerd waarin de verschillende eisen van de regelingen worden meegenomen. Door kaartlagen over elkaar heen te leggen en alleen toe te passen in het onderzoeksgebied ontstaat een beeld welke gebieden voldoen aan de gestelde eisen, en welke gebieden hier buiten vallen.

2.3 Interviews/overleg

Om meer informatie te verkrijgen over de verschillende functies en maatschappelijke belangen in het onderzoeksgebied worden interviews afgenomen en overleg gepleegd met verschillende partijen. De volgende partijen zijn hierbij benaderd:

- Afdelingen van de provincie Groningen;
 - Landelijk Gebied & Water
 - Economie, Cultuur en Projectfinanciering
- Dienst Landelijk Gebied/Ministerie van Economische Zaken;
- Natuur- en Landschapsorganisaties;
- Waterschappen.

Door tijdens het teamoverleg van team Uitvoering van de provincie Groningen mijn voortgang te presenteren wordt het team op de hoogte gebracht van mijn werkzaamheden en kan men aanvullingen en suggesties naar voren brengen

Door de informatie van de verschillende partijen te combineren met de eerder omschreven GIS analyse zal een zo compleet mogelijk beeld ontstaan van het onderzoeksgebied.

Om te bekijken welke koppelingen niet alleen mogelijk, maar ook wenselijk zijn, wordt overleg gevoerd met de teamleider van team uitvoering van de afdeling Landelijk Gebied en Water van de provincie Groningen. Bij dit overleg zullen mogelijke koppelingen worden besproken. Hierbij kunnen de koppelingsmogelijkheden in drie categorieën worden ingedeeld;

- 1 mogelijkheden die zeker gecombineerd kunnen worden met natuurontwikkeling;
- 2 mogelijkheden waarbij niet duidelijk is of combinatie met natuurontwikkeling mogelijk en wenselijk is;
- 3 en mogelijkheden die zeker niet gecombineerd kunnen worden met natuurontwikkeling.

Alle opties uit de eerste twee categorieën zullen verder worden uitgewerkt in het onderzoek. Na afloop van het onderzoek kan dan door de provincie zelf worden bepaald welke mogelijkheden uit categorie 2 wel of niet wenselijk zijn.

Ook op het gebied van subsidieregelingen zal informatie worden ingewonnen bij diverse partijen. Dit zijn zowel partijen die Europees, Landelijk als Provinciaal actief zijn. Er is nog geen compleet beeld welke partijen benaderd dienen te worden. Partijen waar in ieder geval informatie bij zal worden ingewonnen zijn:

- Afdelingen van de provincie Groningen;
 - Landelijk Gebied & Water
 - Economie, Cultuur en Projectfinanciering;
- Agentschap NL;
- Samenwerkingsverband Noord-Nederland;
- Dienst Landelijk Gebied / Ministerie van Economische Zaken;
- Waterschap Hunze & Aa's;
- Waterschap Noorderzijlvest.

2.4 Veldbezoek

Door gebieden te bezoeken kan mogelijk aanvullende informatie over het landgebruik worden ingewonnen. Tijdens deze bezoeken kan worden gekeken naar de fysieke leefomgeving, en wellicht zijn er mensen die meer informatie kunnen geven over hun dorp, buurt en/of bedrijf. Op deze manier ontstaat in combinatie met de literatuurstudie, GIS-analyse en interviews een zo compleet mogelijk beeld van de aanwezige functies, actoren en maatschappelijke belangen.

3 ONDERZOEKSGBIED

Omdat niet de gehele Groningse EHS wordt meegenomen in dit onderzoek zal in dit hoofdstuk het onderzoeksgebied worden beschreven. Eerst zal de hele EHS worden omschreven, met de verschillende deelgebieden. Daarna wordt dieper ingegaan op de deelgebieden die vallen binnen het onderzoeksgebied.

3.1 De Groningse Ecologische Hoofdstructuur

In de EHS zijn verschillende categorieën aangewezen, deze zijn te zien in Tabel 1: Categorieën binnen de EHS.

Categorie	Omschrijving
Bestaande natuurgebieden	Gebieden die qua omvang, samenhang en kwaliteit daadwerkelijk bijdragen aan het functioneren van de EHS.
Nieuwe natuurgebieden	Landbouwgebieden die worden omgezet in natuurgebied.
Beheergebieden	Landbouwgebieden waarbinnen grondeigenaren subsidies kunnen ontvangen voor natuurvriendelijk beheer.
Ecologische en robuuste verbindingzones	Verbindingszones tussen de bestaande en nieuwe natuurgebieden.

Tabel 1: Categorieën binnen de EHS

Binnen de Groningse EHS zijn alle categorieën aanwezig. Het is belangrijk om de verschillende gebieden apart te behandelen tijdens dit onderzoek omdat bij zowel bestaande als nieuwe natuurgebieden en de verbindingzones de grond in eigendom komt van een natuurbeheerorganisatie, dit is bij de beheersgebieden niet het geval. Voor de nieuwe natuurgebieden en de verbindingzones is het dan ook nodig om gronden aan te kopen en in te richten voor de functie natuur. Dit kan onder andere betekenen dat de waterhuishouding dient te worden aangepast. Hiervoor is eenmalig een financiële investering nodig. Bij de beheersgebieden is dit niet het geval.

De Groningse EHS bestaat uit verschillende deelgebieden, een overzicht hiervan is te vinden in Tabel 2: Deelgebieden Groningse EHS. Deze gebieden hebben ieder hun eigen karakteristieken en kenmerken. De gebieden met een Natura2000 status zijn al grotendeels ingericht en in bezit van natuurbeheerorganisaties, dit geldt ook voor het Lauwersmeergebied. Vooral in de gebieden Zuidelijk Westerkwartier en Midden-Groningen ligt nog een grote opgave op het gebied van het aankopen en inrichten van nieuwe natuurgebieden.

Gebied	Bijzonderheden
Lauwersmeergebied	Nationaal Park
Middag-Humsterland	Nationaal landschap
Midden-Groningen	
Reiderwolde	
Reitdiep	
Waddenzee	Natura2000
Westerwolde	
Zuidelijk Westerkwartier	
Zuidlaardermeergebied	Natura2000

Tabel 2: Deelgebieden Groningse EHS

3.2 Onderzoeksgebied

Het gedeelte van de Groningse EHS dat als onderzoeksgebied is aangewezen loopt van het Dwarsdiep in de gemeente Marum door het Westerkwartier van de provincie Groningen richting het Leekstermeer. Vanaf hier gaat de Groningse EHS over in de Drentse EHS om vervolgens tussen Groningen en Assen door te lopen naar het Zuidlaardermeer, alwaar richting het Noorden wordt afgebogen naar natuurgebied Midden-Groningen. Binnen het gebied zijn er twee verbindingzones die nog moeten worden gerealiseerd. Deze bevinden zich tussen het Westerkwartier en het Leekstermeer, en tussen het Zuidlaardermeergebied en Midden-Groningen. Het onderzoeksgebied omvat de deelgebieden:

- Zuidelijk Westerkwartier;
- Natura2000 gebied Zuidlaardermeer;
- Midden-Groningen.

Het onderzoeksgebied met de verschillende deelgebieden is te zien in Figuur 1: EHS binnen het onderzoeksgebied. De keuze voor deze gebieden heeft twee redenen. Zoals al eerder vermeld is de opgave voor aankoop en inrichting in de deelgebieden Zuidelijk Westerkwartier en Midden-Groningen nog erg groot. Het is dan ook belangrijk om hier koppelingsmogelijkheden en financieringsbronnen voor te vinden. De tweede reden om juist deze gebieden te onderzoeken is het feit dat dit het tracé is van de Noordelijke Natte As. Dit is een lint van natte natuur door Noord-Nederland met als doel het verbinden van meren en moerasgebieden zoals het Zuidlaardermeer, Leekstermeer, Nationaal park de Oude Venen en de Weerribben. De verschillende landschapstypen zijn ter illustratie weergegeven op pagina's 16, 26, 44, 56, 62 en 64. Omdat de realisatie van de Natte as bestuurlijk als een zeer belangrijk onderdeel van de EHS wordt gezien, is het van groot belang om voor deze gebieden koppelings- en financieringsmogelijkheden in kaart te brengen. (Galen-Last, 2013)

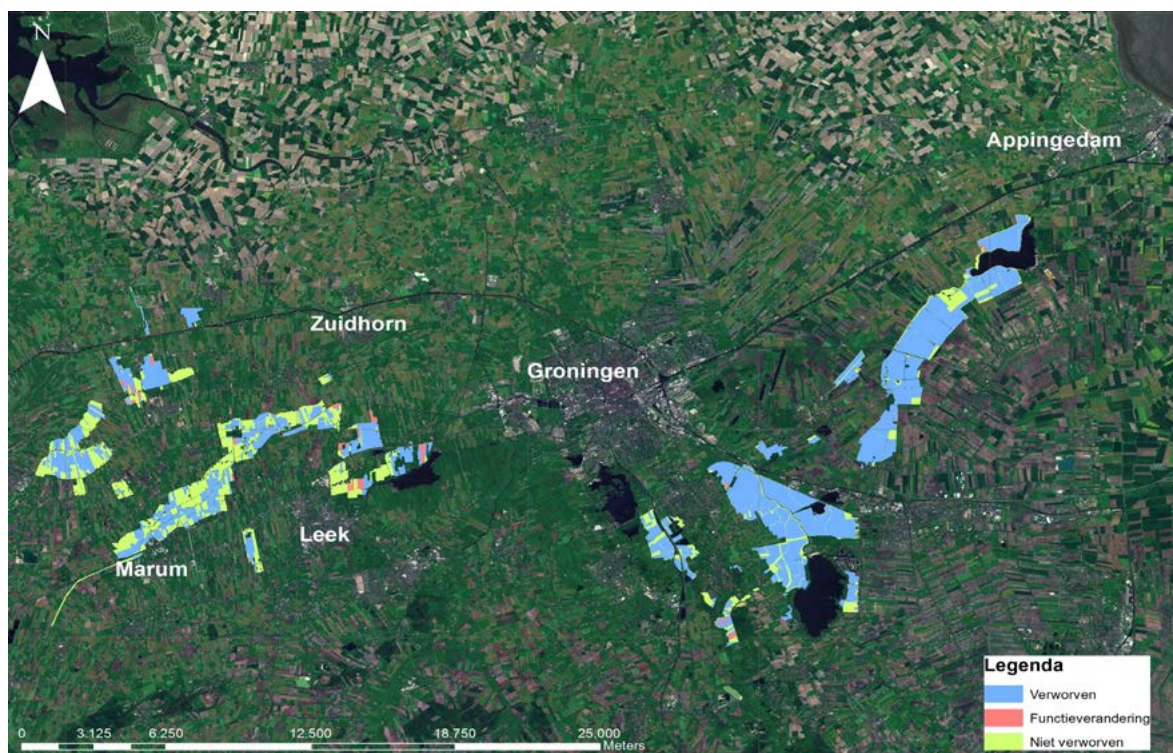

Figuur 1: EHS binnen het onderzoeksgebied

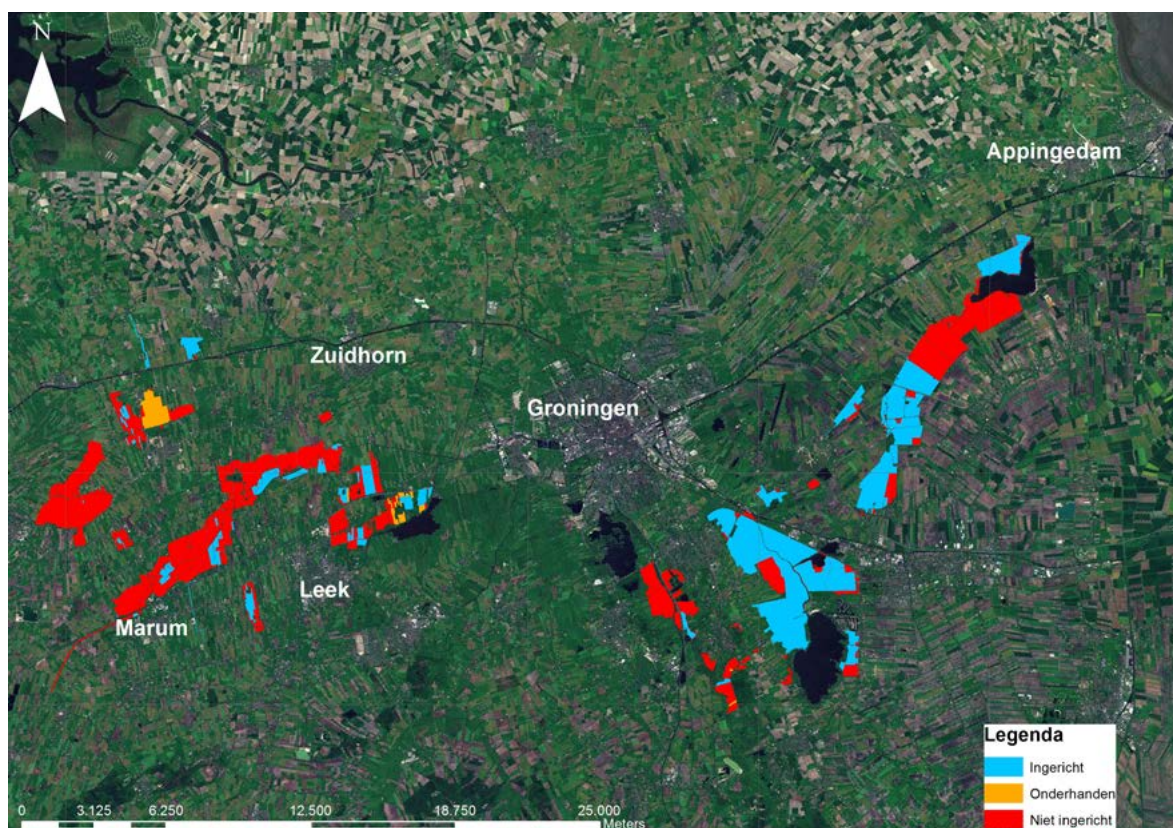
3.3 De opgave

De EHS binnen het onderzoeksgebied is in totaal 7158 hectare groot. Hiervan was op 1 januari 2013 nog 2142 ha niet verworven, zoals te zien in Figuur 2: Verwerving EHS (pagina 22). Ook is 3989 ha nog niet ingericht, dit is te zien in Figuur 3: Inrichting EHS (pagina 22).

De provincie Groningen heeft een schatting gemaakt van de financiële middelen die nodig zijn om de EHS te realiseren. Er is ongeveer 60 miljoen Euro nodig na 2015 om de gehele EHS te kunnen verwerven en inrichten. Hiervan is ongeveer 30 miljoen Euro beschikbaar. Er is dan ook ongeveer 30 miljoen Euro aan externe financiering nodig. (Galen-Last, 2013)

Figuur 2: Verwerving EHS

Figuur 3: Inrichting EHS

3.4 Functies binnen het onderzoeksgebied

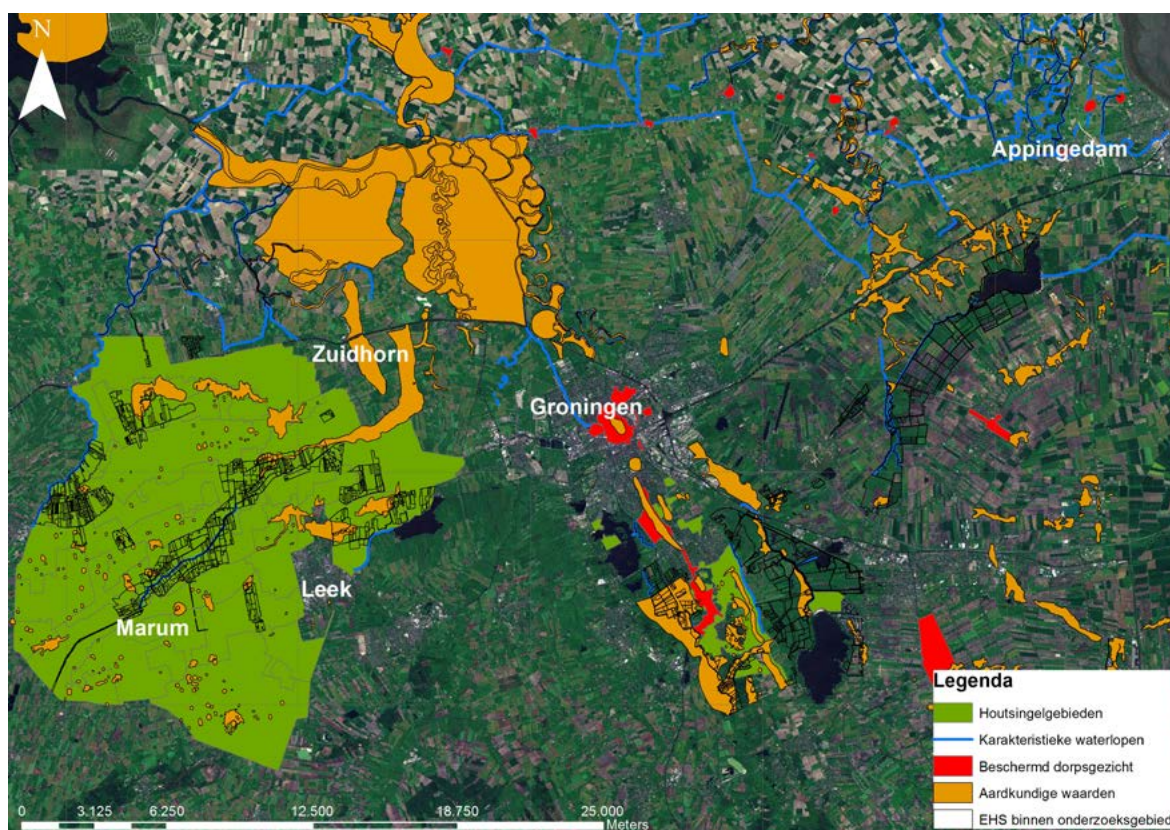
Naast de functie natuur zijn er vele andere functies te vinden in de EHS. In het gebied wonen

en werken mensen, waarvoor ook een infrastructuur is aangelegd. Hiernaast zijn een aantal functies aanwezig die per locatie verschillen. Deze functies zijn in kaart gebracht door een GIS-analyse uit te voeren, gesprekken te voeren met medewerkers van de provincie Groningen, Samenwerkingsverband Noord-Nederland, Staatsbosbeheer en de waterschappen. Ten slotte zijn er een aantal gebiedsbezoeken gedaan om te kijken of er functies over het hoofd zijn gezien.

GIS analyse

Om een duidelijk beeld te krijgen van de verschillende functies binnen het gebied zijn diverse kaartlagen verzameld bij de provincie Groningen en de waterschappen. Om het overzicht op de kaarten te behouden zijn deze ingedeeld in verschillende thema's.

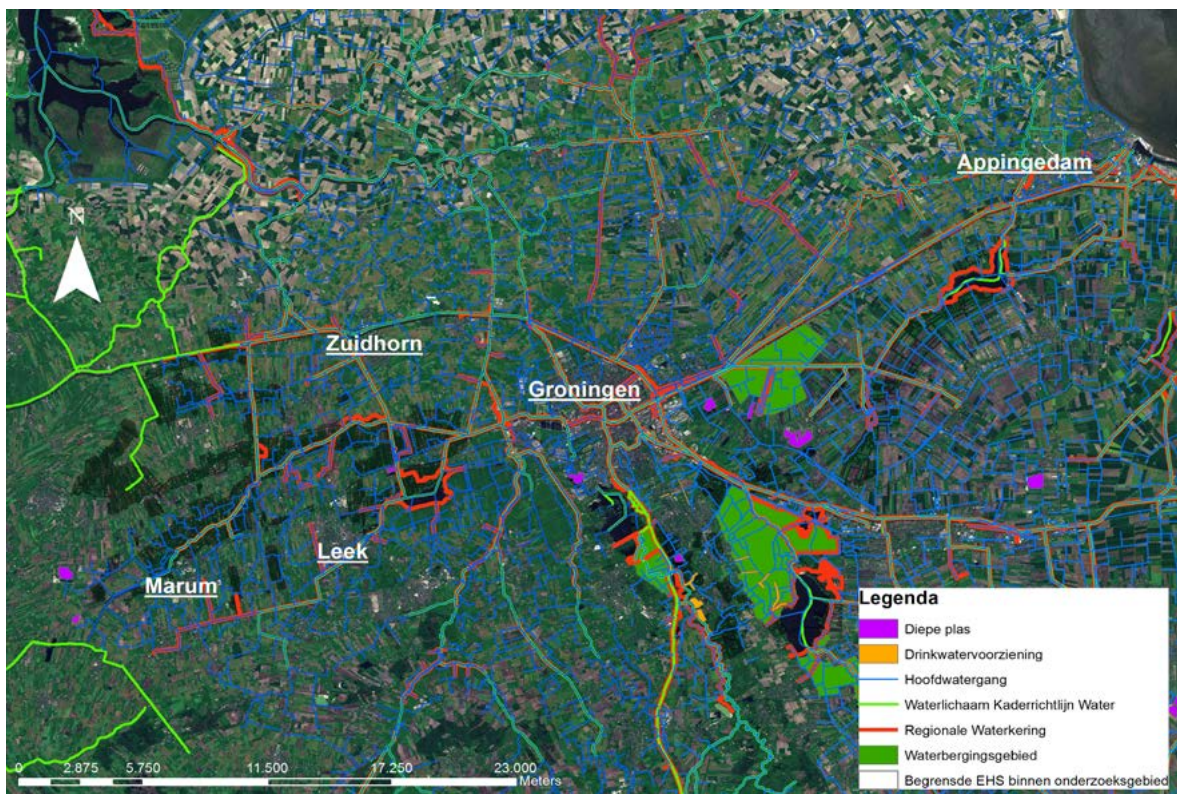
In Figuur 4 is het thema landschap weergegeven. Uit het kaartbeeld is duidelijk te zien dat er een aantal landschappelijke functies overlappen met het onderzoeksgebied. Houtsingels zijn te vinden in het Westerkwartier en in de regio ten westen van het Zuidlaardermeer. In deze regio bevinden zich ook een aantal beschermde dorpsgezichten. Aardkundige elementen zijn door het hele onderzoeksgebied te vinden. Ten slotte zijn er een aantal karakteristieke waterlopen te vinden door het gehele gebied.

Figuur 4: Thema Landschap

Op het gebied van water zijn drie belangrijke thema's terug te vinden; De rode lijnen in Figuur 5 geven de regionale waterkeringen aan. De waterkeringen moeten het lager gelegen land beschermen, en vallen onder het thema waterveiligheid. De groene lijnen op de kaart geven de waterlichamen aan die onder de Kaderrichtlijn Water vallen. Dit valt onder het thema waterkwaliteit. Tenslotte zijn er een aantal waterbergingsgebieden aanwezig binnen het gebied die er voor moeten zorgen dat bij hevige regenval het water wordt opgevangen, dit valt onder

het thema waterkwantiteit. Naast deze drie hoofdthema's zijn er nog een aantal diepe plassen en waterwingebieden te vinden in het onderzoeksgebied.

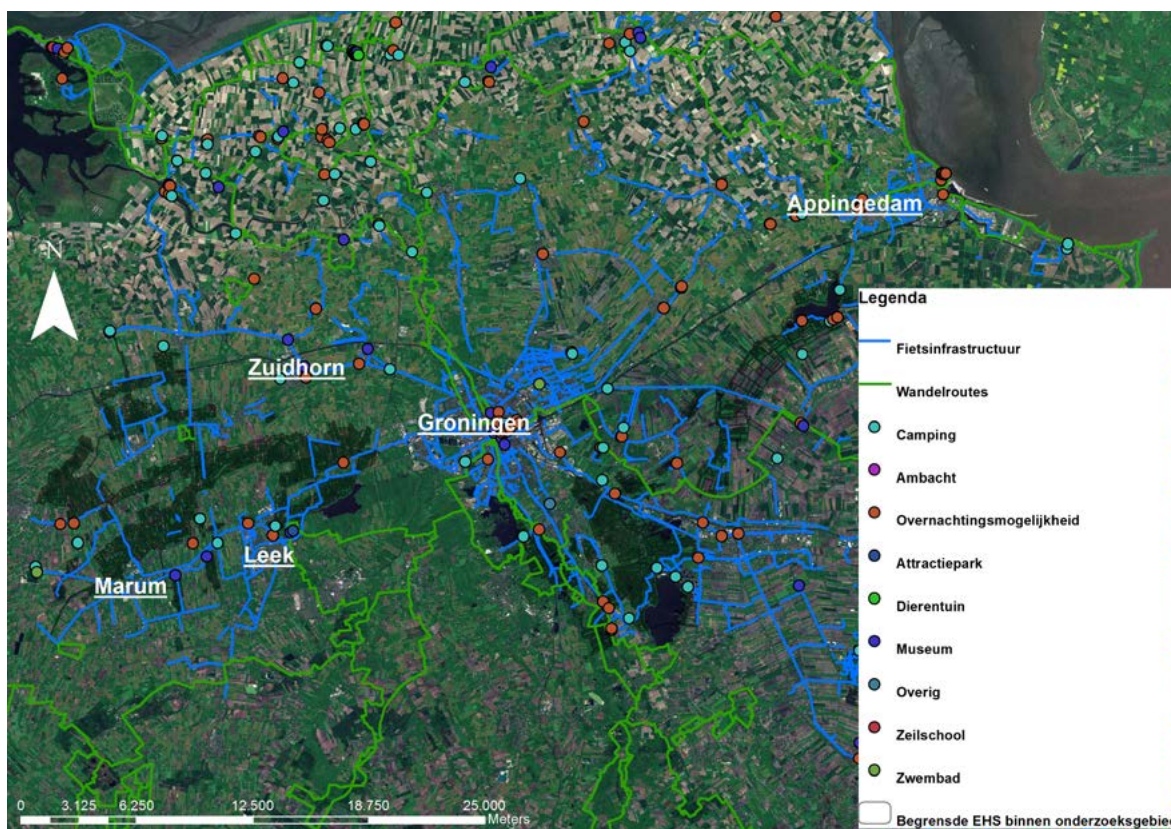

Figuur 5: Thema Water

Recreatie en toerisme zijn op te delen in de routestructuren voor wandelaars en fietsers en de bedrijven die actief zijn in deze sector. Op de kaart in Figuur 6 is te zien dat in het onderzoeksgebied overal veel fietsroutes aanwezig zijn. De mogelijkheid om te wandelen is er vooral in het gebied rond het Zuidlaardermeer. Toeristische bedrijven zijn ook aanwezig in het gebied; er zijn vooral veel mogelijkheden om te overnachten zoals campings, hotels en bungalows, maar er is ook een attractiepark te vinden in Leek, en drie musea in het Westerkwartier.

Na deze GIS-analyse is duidelijk geworden dat de volgende functies binnen het Onderzoeksgebied aanwezig zijn:

- natuur;
- landbouw
- beschermde dorpsgezichten;
- karakteristieke waterlopen;
- houtsingelstructuur;
- infrastructuur;
- werk;
- wonen;
- recreatie;
- toerisme;
- waterveiligheid;
- waterkwaliteit;
- waterkwantiteit.

Figuur 6: Thema Recreatie & Toerisme

3.4.1 Interviews

Uit de interviews met verschillende personen zijn nog een aantal functies naar voren gekomen. Dit zijn:

- cultuur;
- onderwijs;
- natuurbegraafplaatsen.

3.4.2 Gebiedsbezoeken

De bezoeken aan de diverse deelgebieden hebben de eerdergenoemde functies bevestigd, maar er zijn geen nieuwe functies aan het licht gekomen.

4 BETROKKEN PARTIJEN

Binnen dit hoofdstuk worden de partijen beschreven die een belangrijke rol spelen in de reservaatgebieden van de EHS. De beheersgebieden zijn niet meegenomen, omdat deze geen rol spelen in dit onderzoek. De partijen die een belangrijke rol hebben binnen de reservaatgebieden zijn; de terreinbeherende organisaties, de waterschappen en de landinrichtingscommissies. Deze partijen zijn belangrijk voor het onderzoek omdat er wellicht mogelijkheden zijn om financieringsbronnen van deze partijen te benutten.

4.1 Beheersorganisaties

Bestaande en nieuwe natuurgebieden komen in bezit en beheer van beheersorganisaties. Binnen de provincie Groningen zijn drie grote organisaties actief: Stichting Het Groninger Landschap, Staatsbosbeheer en Vereniging Natuurmonumenten. De Provincie heeft in het huidige Provinciaal Omgevingsplan opgenomen welke organisatie eerst gegadigde is in verschillende deelgebieden. Het is echter zo dat vanuit het gelijkheidsbeginsel andere beheersorganisaties en particuliere beheersorganisaties even veel recht hebben op het in bezit en beheer krijgen van deze gebieden. Daarom is het principe van eerst gegadigden niet meer geldig. De provincie en beheersorganisaties proberen er wel voor te zorgen dat er zo veel mogelijk aaneengesloten gebieden ontstaan die in beheer zijn van één organisatie.

4.1.1 Groninger Landschap

Het Groninger Landschap zet zich in voor het behouden van natuur, landschap en cultuur binnen de provincie Groningen. Het bezit een aantal natuurgebieden en landgoederen in de provincie. Binnen het deelgebied Zuidelijk Westerkwartier bezit het Groninger Landschap de oeverlanden aan de Noordzijde van het Leekstermeer, rond het Zuidlaardermeer is het een belangrijke partij omdat het een groot deel van deze omgeving in bezit en beheer heeft. (*Stichting het Groninger Landschap, 2011*)

Rond het Zuidlaardermeer bezit het Groninger landschap 2000 ha natuurgebied. Rondom het meer wordt de bestaande natuur beschermd en waar mogelijk versterkt. Aan de Oostzijde van het meer worden nieuwe natuurgebieden aangelegd. Door rondom het meer laaggelegen natuurgebieden aan te leggen die onder kunnen lopen bij hoge waterstanden wordt de natuurlijke dynamiek hersteld. Dit is niet alleen gunstig voor de natuur, maar ook voor de mens. Het water dat wordt vastgehouden in en rondom het Zuidlaardermeer zou bij hevige regenval wateroverlast kunnen geven in andere delen van de provincie. Ook legt het Groninger Landschap wandel- en fietsroutes en uitzichtpunten aan in en rondom het gebied waardoor recreatie en toerisme worden versterkt. Het motto van het Groninger Landschap is dan ook: “Dicht bij de natuur, dicht bij de mensen”. Hieruit blijkt dat het Groninger landschap streeft naar natuurgebieden waarbinnen in goede harmonie functies worden gecombineerd. (*Stichting Het Groninger Landschap, z.d.*)

4.1.2 Staatsbosbeheer

Staatsbosbeheer speelt een belangrijke rol binnen het onderzoeksgebied. Binnen deze gebieden bezit en beheert Staatsbosbeheer momenteel bestaande en nieuwe natuurgebieden.

In het Westerkwartier zijn diverse landschappen aanwezig; houtsingelgebieden, open weidegebieden, heide, moerasgebied en veenplassen. Deze diversiteit is een resultaat van de verschillende bodemtypen, waterhuishoudkundige situatie en de voortdurende invloed van het gebruik van de grond door de mens in het Westerkwartier. Aan de Zuidwestzijde zijn hoger gelegen zandgronden te vinden met hierop de bossen van Trimunt en de Haar. In het Zuidelijke Westerkwartier wisselen veengronden en hoger gelegen keileem- en dekzandruggen elkaar af. Op deze ruggen vestigden de eerste mensen zich in het gebied. De ruggen zijn nog goed te herkennen aan de lintstructuren van de dorpen. Deze ruggen werden “Gasten” genoemd, terug te vinden in onder andere de plaatsnamen Grootegast en Lutjegast. In het gebied zijn ook diverse petgaten te vinden ontstaan door turfwinning. Rond en in een aantal van deze petgaten zijn moerasbosjes ontstaan. Verder naar het noorden ligt nationaal landschap Middag-Humsterland op de kleigronden. Dit gebied kenmerkt zich door uitgestrekte weidegronden, wierden en kronkelende sloten waaraan de invloed van de zee nog te herkennen is. Hoewel Staatsbosbeheer in het Westerkwartier al een aantal gebieden in bezit heeft, ligt vooral in de beekdalen nog een grote opgave op het gebied van verwerving en inrichting van de EHS. Juist deze gebieden zijn belangrijk om alle andere habitats met elkaar te verbinden. (*Staatsbosbeheer, z.d.*) In Midden-Groningen, ten oosten van de stad Groningen, ligt een nieuw natuurgebied genaamd Duurswold. In dit gebied van oude en steeds meer nieuwe natuur zijn moerassen, bossen en graslanden vol kruiden te vinden. Het gebied is op te delen in verschillende deelgebieden; Westerpolder, Woudbloem, Tetjehorn en Dannemeer.

De Westerpolder is sinds 2002 in gebruik als natuurgebied. In dit voormalige landbouwgebied zijn stukken grond afgeplagd om de omstandigheden te creëren voor plantensoorten die op schrale gronden leven. Ook in Woudbloem zijn stukken afgeplagd sinds het in 2005 als natuurgebied in gebruik is. In dit gebied zijn ook sloten gedempt en grondwaterstanden verhoogd.

Woudbloem en de Westerpolder vormen samen een gevarieerd landschap met graslanden, struwelen, plassen, moeras en drogere zandkoppen. Het is mogelijk in het gebied te wandelen en te fietsen. In het Noorden van Midden-Groningen is het Schildmeer te vinden met aan de rand het gebied Tetjehorn, dat in 2000 is ingericht. Tetjehorn is het grootste rietmoeras van Groningen, ook zijn er akkerbouwpercelen ingericht als foerageergebied voor eenden en ganzen. In 2012 is begonnen met de aanleg van het Dannemeer. In dit gebied, bij Slochteren, wordt evenals de Westerpolder en Woudbloem een gevarieerd landschap aangelegd met moerassen, bossen, ruigten, open water en grasland. Momenteel zijn er al vele vogelsoorten te vinden. Naast de natuur wordt er ruimte gemaakt voor recreatie en wordt rekening gehouden met de aanwezige landbouw in het gebied Slochteren-Schildwolde. (*Staatsbosbeheer, z.d.*)

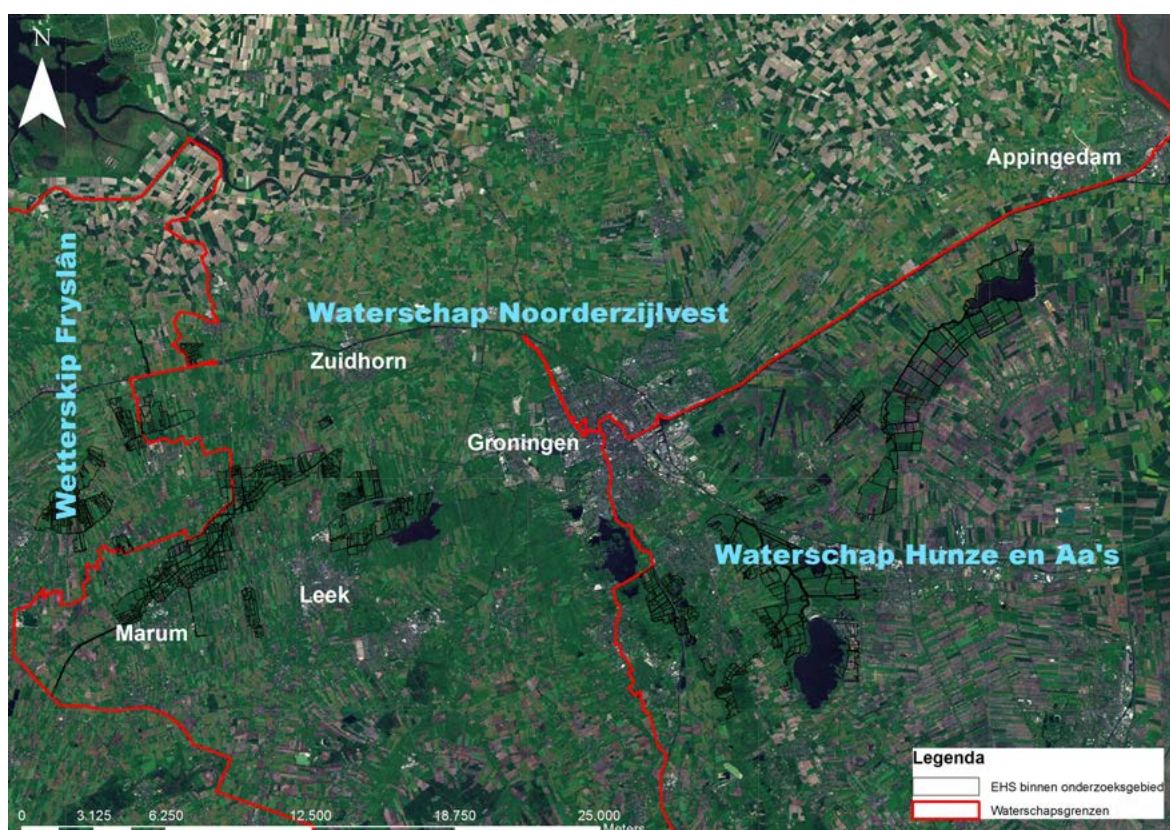
4.2 Landinrichtingscommissies

In het onderzoeksgebied zijn twee landinrichtingscommissies actief; Landinrichtingscommissie Haren en landinrichtingscommissie Midden-Groningen. Deze commissies bestaan uit afgevaardigden van provincie, waterschappen, landbouw, natuur en milieuorganisaties en gemeenten. Deze commissies hebben een uitvoerende rol bij het ontwikkelen van een gebied. De commissie ontvangt financiën om de plannen die voor het betreffende gebied zijn opgesteld uit te voeren. Het kan hierbij gaan om kavelruil, het opkopen van gronden, inrichten van EHS maar ook andere doelen realiseren die voor een gebied zijn opgesteld. (*Praamstra, 2013*)

4.3 Waterschappen

Binnen het onderzoeksgebied zijn vier waterschappen actief; Waterschap Noorderzijlvest, Waterschap Hunze & Aa's en Wetterskip Fryslan. Zoals te zien is in Figuur 7 is Noorderzijlvest

de waterbeherende instantie binnen het deel van het onderzoeksgebied ten westen van de stad Groningen, Hunze & Aa's beheert waterhuishoudkundig het gebied ten zuiden en oosten onder haar hoede. Waterschap Noorderzijlvest heeft in de zuidelijke delen, gelegen in de provincie Drenthe, te maken met een beekdallandschap, het Groningse deel bestaat voornamelijk uit laaggelegen vlakke gronden. (*Waterschap Noorderzijlvest, 2009*) Hunze & Aa's bevindt zich voor een gedeelte op het Drents plateau en heeft te maken met hoogteverschillen die op bepaalde plaatsen behoorlijk groot kunnen zijn. (*Waterschap Hunze & Aa's, 2009*) Het gedeelte dat valt onder Wetterskip Fryslân is een klein gedeelte aan de westzijde van het onderzoeksgebied. Ondanks dat de gebieden van de waterschappen andere eigenschappen hebben, zijn de taken gelijk; waterkwaliteit, waterkwantiteit, waterveiligheid en vaarwegbeheer. (*Waterschap Noorderzijlvest, z.d.*) (*Waterschap Hunze & Aa's, z.d.*)

Figuur 7: Waterschap grenzen

4.3.1 Waterkwaliteit

Onder de noemer waterkwaliteit vallen drie belangrijke taken van de waterschappen. Eén van deze taken is het zuiveren van afvalwater van woningen en bedrijven. Dit wordt gedaan in de aanwezige rioolwaterzuiveringen (hierna RWZI's). Het water wordt aangevoerd via het riool en in de RWZI's zo veel mogelijk gezuiverd en ontdaan van voedingsstoffen als stikstof en fosfaat zodat het water veilig geloosd kan worden in het oppervlaktewater. Er worden steeds nieuwe manieren ontwikkelt om het water beter te kunnen zuiveren, en RWZI's worden dan ook regelmatig vernieuwt en/of verbeterd. Wellicht is het mogelijk om bij RWZI's natuurontwikkeling te koppelen aan de zuiveringsinstallatie door bijvoorbeeld Helofytenvelden. De kwaliteit van het oppervlaktewater monitoren en verbeteren is de tweede taak op het gebied van waterkwaliteit. Dit wordt gedaan door het monitoren van Fysisch-chemische factoren, maar ook door biologisch onderzoek op het gebied van planten, macrofauna en vissen. Deze onderzoeken

zijn nodig om de biologische kwaliteit van het water te kunnen bepalen. Aan deze kwaliteit zijn eisen opgesteld binnen de Europese Kaderrichtlijn water. Hierin staat per type water omschreven aan welke eisen deze moet voldoen in 2015. Om de gewenste kwaliteit te behalen is het nodig om maatregelen te nemen. Deze maatregelen zijn mogelijk te koppelen aan natuurontwikkeling. De laatste taak op het gebied van waterkwaliteit is het monitoren van zwemwater, hier zijn geen koppelingsmogelijkheden. (*Waterschap Noorderzijlvest, z.d.*)

4.3.2 Waterkwantiteit

Waterkwantiteit, of voldoende water, is net zo belangrijk als waterkwaliteit. Er moet voldoende water zijn voor natuur om zich te kunnen ontwikkelen, voor boeren om hun gewassen te kunnen besproeien en voor scheepvaart om te kunnen varen zonder aan de grond te lopen. Dit is met de verwachte klimaatverandering een belangrijke taak omdat er langere droge perioden verwacht worden. Deze klimaatsverandering brengt ook met zich mee dat er meer regen kan vallen in kortere perioden waardoor er een wateroverschot ontstaat. Het is belangrijk dat de waterschappen de watersystemen zo gaan inrichten dat het water langer wordt vastgehouden zodat er geen overlast ontstaat bij hevige regenval, en geen watertekort in perioden van droogte. (*Waterschap Noorderzijlvest, z.d.*)

4.3.3 Waterveiligheid

Nederland is een laag gelegen land, het is dan ook belangrijk om het water in de rivieren, kanalen, meren en de zee te weren door middel van dijken. Het waterschap zorgt dat de waterkeringen worden gemonitord en onderhouden. Door de verwachte klimaatverandering kan er veel meer neerslag gaan vallen in kortere perioden. Hiernaast daalt de bodem in Groningen door gaswinning. Om in tijden van extreme neerslag het water aan de juiste kant van de dijk te houden zijn dijken en kaden alleen dan ook niet voldoende. De waterschappen hebben bij waterveiligheid dan ook als beleid 'ruimte voor water'. Dit betekent dat bepaalde gebieden mogen onderlopen bij hoge waterstanden, en hierdoor als noodberging werken. De waterschappen en de provincie zijn momenteel bezig met een onderzoek naar de mogelijkheden om onder andere nieuwe bergingsgebieden aan te leggen om de waterveiligheid in de toekomst te kunnen garanderen. Dit project heet 'Droge Voeten 2050'. Het is wellicht mogelijk om nieuwe natuurgebieden te combineren met waterberging. (*Waterschap Noorderzijlvest, z.d.*)

4.3.4 Vaarwegbeheer

Het waterschap voert het vaarwegbeheer uit op de vaarwegen voor recreanten. Taken hierbij zijn het op diepte en breedte houden van vaarwegen, het verwijderen van waterplanten die overlast kunnen veroorzaken, het opruimen van gezonken objecten, het voorkomen van hinderlijke stroming en zorgen voor de juiste doorvaarthoogten. Deze taken zijn niet te combineren met natuurontwikkeling. (*Waterschap Hunze & Aa's, z.d.*)

5 PROVINCIALE BELEIDSDOELEN

In dit hoofdstuk worden de verschillende provinciale beleidsdoelen beschreven die binnen het onderzoek een rol kunnen spelen. Hierbij is de volgorde aangehouden van het Provinciaal Omgevingsplan 2009-2013 van de provincie Groningen. Tot slot wordt het groenmanifest Groningen omschreven. Dit document is geen provinciaal beleid, maar opgesteld door verschillende partijen in de provincie. Omdat het Groenmanifest Groningen door de provincie bestuurlijk is “omarmd” wordt dit document behandeld.

5.1 Waterkwantiteit

Een zo natuurlijk mogelijk watersysteem naast de noodzakelijke technische ingrepen als dijken, sluizen en gemalen is het uitgangspunt van het provinciale beleid op het gebied van de waterhuishouding. Hierbij moet voldoende ruimte voor het water worden gecreëerd om overstromingsrisico's te minimaliseren. Deze ruimte kan worden gerealiseerd door het vergroten of aanleggen van meren en plassen en door beekherstel. Beken die weer mogen overstromen, en die meanderen door het landschap zorgen er voor dat schoon water langer wordt vastgehouden, dit is positief voor de natuur, de landbouw en recreatiemogelijkheden. Bovendien beperkt een natuurlijker waterbeheer de kosten en het energieverbruik van de gemalen. Ondanks deze aanpassingen zal het in drogere perioden toch nodig zijn om water aan te voeren uit andere gebieden om verdroging tegen te gaan.

Bij ruimtelijke ontwikkelingen zal worden gekeken naar de mogelijkheden om water vast te kunnen houden. Dit kan worden gedaan door het hermeanderen van beken, het aanleggen van buffers en overloopgebieden. Bij ruimtelijke ingrepen worden technische oplossingen afgewogen tegen meer natuurlijke varianten, waarbij veiligheid voorop staat. Nieuwe barrières voor natuur, recreatie en scheepvaart in waterlopen worden zoveel mogelijk vermeden. Is een technische oplossing noodzakelijk, dan worden er maatregelen getroffen om migratie van dieren door het water en over de oevers mogelijk te maken. Samen met de waterschappen wordt gewerkt aan het herstellen van de natuurlijke waterlopen van beken, vooral van de Hunze, Drentsche Aa, Dwarsdiep/Matsloot, Reitdiep, Westerwoldse Aa en Ruiten Aa. De eerste drie vallen binnen het onderzoeksgebied. Ook het herstellen van de verbinding van de bovenlopen aan de voormalige benedenlopen Slochter Ae, Reitdiep en Ruiten Aa wordt onderzocht door de waterschappen. In overleg met betrokken partijen is het herstel van natuurlijke watersystemen per gebied nader uitgewerkt en vertaald in doelen voor de Europese Kaderrichtlijn Water. (Gedeputeerde Staten van de provincie Groningen, 2009).

5.2 Waterkwaliteit

Doelen voor waterkwaliteit zijn opgenomen in de Europese Kaderrichtlijn Water(hierna KRW). Deze doelen gelden voor alle wateren in Europa, maar zijn nader uitgewerkt voor waterlichamen. Een Waterlichaam is gedefinieerd als een onderscheiden watermassa van aanzienlijke omvang, zoals een meer, een waterbekken, een stroom, een rivier en een kanaal. Als aanbevolen minimum omvang van een waterlichaam wordt een oppervlakte van 50 ha of een stroomgebied van 10 km² genoemd. Lidstaten mogen hiervan afwijken door waterlichamen met kleinere oppervlakken toe te voegen. (Het Europees Parlement, 2000) Binnen de provincie Groningen vallen 33 waterlichamen onder de nader uitgewerkte doelen van de KRW.

De KRW maakt onderscheid tussen ecologische en chemische doelen. De chemische doelen zijn normen voor prioritaire stoffen in het oppervlaktewater. Om deze doelen te behalen kunnen maatregelen worden genomen om de bron van de stoffen te beperken, maar ook de afbraak van stoffen kan worden gestimuleerd door maatregelen in het watersysteem. Veel maatregelen die nodig zijn om de ecologische doelen te behalen komen overeen met de maatregelen op het gebied van waterkwaliteit; beekherstel, vergroting van oppervlakte van meren, migratiemogelijkheden aanleggen voor vissen, natuurlijk peilbeheer en oevers van kanalen zo natuurvriendelijk mogelijk inrichten. (*Gedeputeerde Staten van de provincie Groningen, 2009*)

5.3 Cultuur

De provincie Groningen wil de rijkdom, dynamiek en identiteit van de provincie zichtbaar maken door verhalen van en over Groningen in de omgeving waar het vandaan komt te presenteren. Dit wordt gedaan onder de noemer 'Het verhaal van Groningen'. Op <http://www.het-verhaalvangroningen.nl> is een overzicht te zien van de huidige projecten. Bij deze projecten is het de bedoeling dat de samenhang in de ruimtelijke ordening wordt bevordert. (*Gedeputeerde Staten van de provincie Groningen, 2009*)

5.4 Werken

De provincie wil de werkgelegenheid in de regio versterken door in te zetten op vier actielijnen:

- 1 investeren in de kwaliteit van de beroepsbevolking;
- 2 talentontwikkeling door bedrijfsleven en onderwijsinstellingen samen te laten werken. Door de samenwerking moeten jongeren al op vroege leeftijd een beeld krijgen welke kansen en mogelijkheden er zijn op de arbeidsmarkt;
- 3 vergroten van de arbeidsparticipatie. Iedereen die kan werken aan het werk krijgen, vooral jongeren, hoger opgeleiden, niet uitkeringsgerechtigden, bijstandsgerechtigden en ouderen;
- 4 stimuleren van ondernemerschap in het onderwijs, zodat leerlingen beter toegerust de arbeidsmarkt betreden.

(*Gedeputeerde Staten van de provincie Groningen, 2009*)

5.5 Landbouw

Landbouw speelt een belangrijke rol rond het onderzoeksgebied. Landbouw is een belangrijk onderdeel van de economie in Groningen. Bovendien is 75% van de gronden in de provincie in gebruik voor landbouw. De inkomenssteun aan agrariërs vanuit Europa neemt af. Hierdoor is het voor een aantal agrarische bedrijven nodig om extra inkomsten te verwerven op andere manieren. Hiervoor zijn meerdere mogelijkheden: Schaalvergroting, productie van biologische- en streekproducten en/of energieproductie.

Schaalvergroting wordt door de provincie mogelijk gemaakt in de Veenkoloniën, het Oldambt, op het Hoogeland en langs de Waddenkust. In het onderzoeksgebied is dit niet het geval. De provincie wil wel ondersteuning bieden aan agrariërs door:

- het stimuleren van ketenontwikkeling;
- het stimuleren van innovaties op het gebied van teelt, techniek en processen;
- stimuleren van nieuwe vormen van natuur- en landschapsbeheer in samenhang met agrarische bedrijfsvoering;

- aanpassen aan de verwachte verandering van het klimaat;
- verbeteren van verkaveling, waterhuishouding en bodemkwaliteit;
- het stimuleren van verduurzaming van de productiemethoden, met aandacht voor kwaliteit, veiligheid, dierenwelzijn en omgeving.

Nieuwe vormen van natuur- en landschapsbeheer in samenhang met agrarische bedrijfsvoering zijn interessant voor het onderzoeksgebied. In en rond het onderzoeksgebied zijn op diverse plaatsen agrarische bedrijven aanwezig die hinder ondervinden van de aangrenzende natuur en vice versa. Ook het verbeteren van verkaveling, waterhuishouding en bodemkwaliteit kan hierbij een belangrijke rol spelen. De overige doelen zijn niet interessant in combinatie met natuurbeleid. (*Gedeputeerde Staten van de provincie Groningen, 2009*)

5.6 Recreatie & Toerisme

In het Provinciaal Omgevingsplan 2009-2013 van de provincie Groningen staat dat de sector toerisme en recreatie tussen 2000 en 2006 fors is gestegen. Dit heeft als resultaat dat momenteel 14.500 mensen in deze sector werkzaam zijn, wat 6% is van de totale werkgelegenheid in de provincie. Er worden dan ook mogelijkheden geboden aan het toeristische bedrijfsleven om zich verder te ontwikkelen. Routestructuren, cultuurhistorische, archeologische en landschappelijk waardevolle objecten en de natuurterreinen vormen hiervoor een stevige basis. Verdere stimulering door middel van subsidies uit de regioprogramma's moet zorgen voor een verdere groei van de sector.

Er zijn diverse koppelmogelijkheden met natuurontwikkeling die kunnen worden onderzocht. Recreatie en toerisme vinden vaak plaats in en rondom de EHS. Hierbij moet wel rekening worden gehouden met de aanwezige flora en fauna. (*Gedeputeerde Staten van de provincie Groningen, 2009*)

5.7 Energie

Beleid op het gebied van energie richt zich op een aantal zaken: energiebesparing, duurzame vormen van energie, biobrandstoffen, duurzame mobiliteit, schoon fossiele energie, duurzaam inkopen en kennis en innovatie. Van deze thema's is er bij biobrandstoffen, duurzaam inkopen en kennis en innovatie wellicht een koppeling met natuurbeleid mogelijk.

Hoewel de provincie zich vooral richt op het grootschalig opwekken van energie uit wind en biomassa, is er misschien een mogelijkheid om reststromen uit het natuurbeheer te gebruiken om energie op te wekken. Voor vernieuwende energieteelt, technieken en processen stelt de provincie subsidies beschikbaar. Deze mogelijkheid is echter alleen toepasbaar op beheer, en niet op het aankopen en inrichten van natuurgebieden.

Op het gebied van kennis en innovatie wil de provincie zich samen met de partners in de regio richten op het oprichten van kennis- en innovatiecentra die inspelen op de regionale kansen en behoeften. Samenwerking tussen ondernemers, onderwijs en overheid staan hierbij voorop. (*Gedeputeerde Staten van de provincie Groningen, 2009*)

5.8 Wonen

Het provinciale beleid op het gebied van wonen richt zich op drie terreinen; het verbeteren van de leefbaarheid en leef kwaliteit, duurzaam bouwen en huisvesting voor asielzoekers en tijdelijke werknemers. Het eerste aandachtspunt, verbetering van leefbaarheid en leef kwaliteit, kan relevant zijn ten aanzien van natuurontwikkeling.

Om de woonkwaliteit in de provincie te verbeteren is het belangrijk om al in een vroeg stadium diverse partijen en onderwerpen te betrekken. Hierbij kan gedacht worden aan; infrastructuur,

duurzaamheid, energiebesparing, milieukwaliteit, gezondheid en veiligheid. Al deze factoren tezamen zorgen voor een hoogwaardige ruimtelijke inrichting.

Woningbouw in het buitengebied

De provincie is terughoudend als het aankomt op woningbouw in het buitengebied, om onder andere aantasting van het landschap te voorkomen. Woningbouw in het buitengebied wordt alleen toegestaan als wordt voldaan aan een van onderstaande eisen:

- bedrijfswoningen;
- landgoederen, borgwoningen en buitenplaatsen, in incidentele projecten en geringe aantallen;
- incidentele woningbouw in kleine kernen en bebouwingslinten en herontwikkeling van storende bebouwing met het doel de ruimtelijke kwaliteit te verbeteren;
- woonfunctie in vrijkomende gebouwen.

Kansen die woningbouw met zich meebrengt op het gebied van landschapsontwikkeling is het uitgangspunt bij deze ontwikkelingen. Dit kan worden gerealiseerd door bij landgoederen en borgwoningen minimaal 5 hectare grond aan te leggen die gedeeltelijk voor het publiek toegankelijk moet blijven. Zowel de woning als omliggende gronden dienen aan te sluiten bij de landschapskarakteristieken en natuurwaarden. (*Gedeputeerde Staten van de provincie Groningen, 2009*)

5.9 Groenmanifest

Het Groenmanifest Groningen is een document dat is opgesteld door de Groningse partners LTO Noord, Natuur en Milieufederatie Groningen, Natuurmonumenten, Het Groninger Landschap, Staatsbosbeheer en Boeren Natuur Groningen (hierna: de partners). Het Groenmanifest is opgesteld naar aanleiding van het “Manifest natuur, landschap en economie in een vitaal platteland” dat in juni 2010 door een groot aantal landelijke organisaties is ondertekend.

De partners willen zich gezamenlijk inzetten voor zowel een sterke landbouwsector als robuuste natuur in de provincie Groningen door afspraken te maken op het gebied van verwerving van grond, inrichting en beheer van natuurgebieden, agrarisch natuurbeheer en economische ontwikkelingen van de landbouw op het platteland. Het doel van het Manifest is: “Een economische en ecologische duurzame landbouw, een goed functionerende EHS, hoge biodiversiteit en leefomgevingskwaliteit in een vitaal platteland.”

Binnen het manifest wordt een hoge prioriteit gegeven aan de realisatie van de verbinding tussen Dwarsdiep en Midden Groningen, met als bijzonder aandachtspunt de verbinding bij Meerstad. (*Boeren Natuur et al., 2011*)

6 PROVINCIALE KOPPELINGSMOGELIJKHEDEN

In dit hoofdstuk worden mogelijkheden behandeld die wellicht op provinciaal niveau een koppeling met verwerving en inrichting van de EHS bieden. De mogelijkheden worden op alfabetische volgorde besproken.

6.1 Afgegraven en weer aangevuld

In het verleden zijn veel wierden in Groningen gedeeltelijk of geheel afgegraven voor de winning van meststoffen. Het project Wierden en Waarden van de provincie Groningen had midden jaren '90 het doel deze 'gaten' weer op te vullen. Na een aantal particuliere verzoeken tot het aanvullen van wierden is in 2002 besloten om een visie te ontwikkelen op het gebied van afgegraven wierden, essen en dijken om niet per incident of object een afweging te hoeven maken.

Onderzoeksbureau Tauw is in 2002 begonnen met het in kaart brengen van cultuurhistorische landschapselementen die in aanmerking komen voor herstel. Door middel van een scoretabel met diverse aspecten is een notitie opgesteld waarin staat omschreven welke wierden, essen en dijken in aanmerking komen voor aanvullen. Deze notitie is een leidraad bij toekomstige verzoeken, geen uitvoeringsplan.

Binnen afgegraven en weer aangevuld wordt zo veel mogelijk gewerkt met ketenbeheer. Als bij werken grond vrijkomt, wordt gekeken of deze grond kan worden gebruikt voor het aanvullen van landschapselementen. Hierdoor wordt werk met werk gemaakt en hoeven er geen landschap ontsierende gronddepots te worden aangelegd. Afgegraven en weer aangevuld geeft geen mogelijkheid om alternatieve financieringsbronnen aan te boren, maar wel een mogelijkheid om geld te besparen door het hergebruiken van grond. Hoewel in het onderzoeksgebied geen wierden, essen en dijken aanwezig zijn die aangevuld dienen te worden, kan wel worden gekeken of bij toekomstige werken aan de EHS de vrijkomende grond kan worden gebruikt voor het aanvullen van wierden, essen of dijken in de regio. Een tweede mogelijkheid is het gebruiken van de vrijkomende grond om in de regio aanwezige kaden van het waterschap op hoogte te brengen. In beide gevallen dient onderzoek uit te wijzen of de afgegraven grond van goede kwaliteit is. (*Provincie Groningen, 2005*) (*Oosterveld, Afgegraven en weer aangevuld?, 2013*).

6.2 Compensatiebeginsel

De provincie vindt het belangrijk dat natuurwaarden zowel binnen als buiten de EHS worden beschermt. Binnen de EHS geldt dan ook het "Nee, tenzij" principe. Dit principe stelt dat ruimtelijke ingrepen binnen de EHS met een negatief effect op de natuur niet zijn toegestaan, tenzij er geen alternatief is en er sprake is van een groot maatschappelijk belang. Bij compensatie van natuur geldt de saldobenadering; er moet sprake zijn van onderlinge samenhang, waarbij een verbetering van kwaliteit of kwantiteit binnen de EHS optreedt.

De provincie Groningen past dezelfde benadering toe op natuur buiten de EHS. Dit betekent dat bij ruimtelijke ingrepen compensatie plaats moet vinden waarbij de kwaliteit of de kwantiteit een positief effect moet ondervinden. Het is hierbij wellicht mogelijk om natuurgebieden in de regio te compenseren binnen de EHS. Hierdoor worden extra financiële middelen inge-

zet binnen de EHS. (*Gedeputeerde Staten van de provincie Groningen, 2009*)

Voor locaties binnen de provincie Groningen, waaronder het Westerkwartier, waar hoogspanningsmasten binnen of nabij natuurgebieden worden geplaatst is momenteel overleg gaande tussen de netbeheerder en de Terreinbeheerders. Het betreft hier situationele schadecompensatie waarbij schade wordt gecompenseerd zo dicht mogelijk bij de locatie waar de schade wordt veroorzaakt. Omdat het compensatie van bestaande natuur betreft en het met de terreinbeheerders wordt besproken is deze compensatie geen regeling waarmee verwerving of inrichting van nieuwe natuur kan worden gefinancierd. (*Doornbos, 2013*)

6.3 Compensatie Boswet

Als bomen worden gekapt dan valt dit meestal onder de boswet. De boswet is alleen van toepassing op bomen die buiten de “bebouwde kom boswet” vallen, beplantingen van bomen groter dan 10 are en rijbeplantingen van minimaal 20 bomen. De Boswet is ook van toepassing bij het rooien van bomen en bij werkzaamheden die ernstige beschadiging of dood van bomen tot gevolg kunnen hebben. De Boswet is een wet met drie belangrijke instrumenten; meldingsplicht, herplantplicht en kapverbod. De laatste is niet relevant voor dit onderzoek.

Als bomen gekapt worden moet dit minimaal een maand van tevoren worden gemeld bij de Dienst Regelingen. Deze melding staat los van het aanvragen van een kapvergunning. Als een kapvergunning is toegekend en er is minimaal een maand verstreken na de melding aan Dienst Regelingen mag er gekapt worden. De Herplantplicht stelt dat binnen drie jaar voor elke gekapte boom herplanting van een nieuwe boom plaats moet vinden. De terug te planten bomen moeten kwalitatief en kwantitatief in verhouding staan met het gekapte. Voorbeelden hiervan zijn te vinden op de website van Dienst Regelingen. Als het niet mogelijk is om op hetzelfde perceel waar gekapt is terug te planten kan een aanvraag worden gedaan voor compensatie. De voorwaarden zoals beschreven op de website van Dienst Regelingen zijn:

- de grond die de eigenaar wil beplanten ligt in principe in hetzelfde gebied als waar de gekapte bomen stonden
- is minimaal van dezelfde kwaliteit als die waarop de gekapte bomen stonden
- heeft geen kleinere oppervlakte dan die waarop de gekapte bomen stonden
- de gekapte bomen maakten geen deel uit van een boskern
- andere belangen, die verband houden met de bodemproductie, worden niet geschaad
- er rust geen herplantplicht op de ‘compensatiegrond’
- er bestaat geen bezwaar tegen de compensatie vanuit de
 - Flora- en faunawet
 - Wet ruimtelijke ordening
 - Wet inrichting landelijk gebiedof
 - provinciale en gemeentelijke bestemmingsplannen
 - de gemeentelijke kapverordening.

(*Dienst Regelingen, 2013*)

De compensatiemogelijkheid is te benutten voor het aanleggen van bos, houtwal of houtsingels binnen de EHS. Dit is al eerder gedaan binnen de provincie Groningen. Bij de aanleg van vernieuwde N366 was het nodig om het kappen van 3169 bomen te compenseren. Dit is grotendeels gedaan door bomen aan te planten in het Ellersinghuizerveld, een deelgebied van de EHS Westerwolde. Deze constructie kan wellicht ook gebruikt worden binnen het onderzoeksgebied, zeker in het Westerkwartier waar veel houtwallen en singels te vinden zijn.

(Oosterveld, 2012)

6.4 Gebiedsfonds

Binnen een regio kan een gebiedsfonds een bijdrage leveren aan het inrichten en beheren van het landschap. Een gebiedsfonds beoogt om financiële middelen aan te trekken vanuit overheden, bedrijven en burgers uit de regio die het belangrijk vinden om 'hun' landschap te beschermen en behouden. Binnen het onderzoeksgebied zijn momenteel twee gebiedsfonds actief; gebiedsfonds Westerkwartier en gebiedsfonds Drentsche Aa. (*Nationaal Groenfonds, 2013*)

Gebiedsfonds Westerkwartier is opgestart in 2012. Het fonds heeft hierbij geld ontvangen van de provincie Groningen om op te kunnen starten. Verdere financiën komen uit; giften, subsidies en een Rabobank streekrekening. Een streekrekening is een bankrekening waar organisaties hun spaargeld op kunnen zetten. Van het rentebedrag doneert de bank 5% aan het gebiedsfonds. Op deze manier kunnen lokale bedrijven en burgers de regio ondersteunen. Als een bedrijf bijvoorbeeld 10.000.000 Euro op de streekrekening zet betekent dit dat bij een rentepercentage van 2% er een jaarlijkse rente van 200.000 Euro wordt ontvangen. Hiervan wordt automatisch 5% gedoneerd aan het gebiedsfonds, in dit geval komt dit neer op 10.000 Euro. Het gebiedsfonds Westerkwartier zet zich in om het houtsingellandschap in het Westerkwartier te behouden. Het fonds stelt geld beschikbaar voor onderhoud en beheer, maar ook voor projecten. Wellicht is het mogelijk vanuit het gebiedsfonds in projectvorm een koppeling te leggen met de aanleg van de EHS. (*Gebiedsfonds Westerkwartier, 2011*) (*Mijland, 2013*)

Gebiedsfonds Drentsche Aa heeft als doelstelling het gebied rond de Drentsche Aa mooi te houden. Financiering ontvangt het fonds evenals het gebiedsfonds Westerkwartier vanuit giften, subsidies en een streekrekening. Het geld wordt projectmatig ingezet om de streek rond de Drentsche Aa te beheren en te behouden. Maar ook projecten op het gebied van inrichting komen in aanmerking voor een bijdrage. In 2012 heeft het fonds al een bijdrage gedaan aan het aanleggen van een faunapassage. (*Gebiedsfonds Drentsche Aa, 2013*) (*Mijland, 2013*)

6.5 Grondwaterheffing

De Grondwaterheffing is onderdeel van de Waterwet. In artikel 7.7 van de Waterwet staat beschreven dat Provinciale Staten onder de naam grondwaterheffing belasting mogen heffen op het onttrekken van grondwater. Deze belasting wordt betaald door de onttrekker van het grondwater. Dit wordt gedaan per kubieke meter water die wordt onttrokken.

De grondwaterheffing komt in het grondwaterfonds. Vanuit dit fonds kan geld worden gebruikt voor de volgende zaken:

- vergunningverlening;
- monitoring / onderzoek;
- administratie op het gebied van grondwateronttrekkingen;
- compensatie van schade (Bij schade is in principe de onttrekker verantwoordelijk voor de vergoeding van daaruit voortvloeiende kosten. Als niet duidelijk is waardoor de schade is ontstaan dan kan schade worden vergoed uit het grondwaterfonds.)

Natuurontwikkeling valt niet onder één van deze zaken. Het is dan ook zeer onwaarschijnlijk dat geld uit het grondwaterfonds kan worden gebruikt om EHS gebieden aan te kopen of in te richten. De enige mogelijkheid is wanneer er duidelijke schade is ontstaan door een onttrekking, zoals verdroging van een gebied. Hierbij gaat het echter om schade aan een bestaand gebied en niet om nieuwe natuur. (*Vries, 2013*)

6.6 Inzet studenten

Door gebruik te maken van deze kennis en innovatiecentra is het wellicht mogelijk onderzoeken op het gebied van natuur en landschap door studenten van (lokale) onderwijsinstellingen uit te laten voeren. Als dit mogelijk is dan hoeven deze onderzoeken niet te worden uitbesteed aan externe bureaus. Er kan op deze manier in de onderzoeksfase geld worden bespaard. Kennis en innovatie bieden verder geen kansen op koppeling met verwerving, aanleg en beheer van gebieden.

6.7 Klimaatadaptatie

In het uitvoeringskader 2012-2014 van het programma klimaatadaptatie van de provincie Groningen staat beschreven dat de provincie Groningen zich op het gebied van klimaatadaptatie vooral richt op de gebieden die het sterkst in ontwikkeling zijn. Dit zijn de Veenkoloniën, de Eemsdelta, het Lauwersmeergebied en de regio Groningen-Assen. Aangezien de regio Groningen-Assen een deel van het onderzoeksgebied overlapt is het nuttig mogelijke koppelingen met klimaatadaptatie uit te zoeken en te benutten. (*Provincie Groningen, 2011*)

6.7.1 Droge voeten 2050

De provincie Groningen voert samen met de provincies Drenthe en Friesland en de drie noordelijke waterschappen een studie uit naar de maatregelen tegen wateroverlast uit de boezemsystemen. Een belangrijke aanleiding voor deze studie is de klimaatverandering. Door hevige regenval in kortere perioden en een verkleinde spuicapaciteit door de stijgende zeespiegel krijgen de boezemsystemen steeds meer water te verwerken. Binnen het project Droge Voeten worden diverse maatregelen als het aanleggen van nieuwe noodbergingsgebieden doorgerekend. Mogelijke koppeling tussen natuur en waterberging kan binnen deze studie worden meegenomen. De daadwerkelijke realisatie van bergingsgebieden, en de financiering hiervan valt buiten het project. Mogelijke koppelingen kunnen tot en met aanstaande zomer worden doorgegeven, zodat deze kunnen worden doorgerekend. Eind 2014 zullen de resultaten van deze studie bekend zijn. (*Provincie Groningen, 2013*)

6.7.2 Verdrogingsbestrijding

Net als bij Droge Voeten wordt in samenwerking met Drenthe, Friesland en de waterschappen een regionale Droogtestudie Noord-Nederland uitgevoerd. Uit deze studie zal moeten blijken welke maatregelen nodig zijn om binnen de provincies Groningen, Drenthe en Friesland om te gaan met langere perioden van droogte. Deze maatregelen kunnen zijn; het hermeanderen van beken, het aanleggen van buffers en noodbergingsgebieden. Ook hierbij geldt dat mogelijke koppeling met natuuraanleg kunnen worden doorgerekend binnen het onderzoek. De uitvoering en financiering van de plannen valt echter buiten het project. Evenals bij Droge Voeten zal aan het einde van 2014 het resultaat van dit onderzoek bekend zijn. (*Provincie Groningen, 2013*)

6.8 Natuurbegraafplaatsen

Natuurbegraven is een ontwikkeling van de laatste jaren. Hierbij kan in bestaande natuurgebieden een natuurbegraafplaats worden aangelegd, of wordt nieuwe natuur aangelegd met als nevenfunctie natuurbegraafplaats. De aanleg van nieuwe natuur en beheer van (bestaande) natuurgebieden kan (deels) worden gefinancierd vanuit de grafrechten die worden betaald. Het initiatief om locaties voor natuurbegraafplaatsen te verkennen ligt bij de provincies. In de provincie Groningen is al een natuurbegraafplaats te vinden in Reiderwolde nabij Blauwe Stad. Wellicht is het mogelijk in andere gebieden binnen de provincie ook een natuurbegraafplaats aan te leggen. (*Nationaal Groenfonds, 2013*)

6.9 Onderhoud kunstwerken

Bij toekomstig onderhoud aan of vervanging van kunstwerken als duikers, bruggen en viaducten kunnen ontsnipperende maatregelen worden toegepast in de verbindingzones tussen de deelgebieden van het onderzoeksgebied. Een voorbeeld hiervan is de brug over het Lettelbertdiep bij Lettelbert over de A7. Dit is een belangrijke schakel tussen het Leekstermeer en het Westerkwartier. Bij onderhoud aan of vervanging van deze brug kan in samenspraak met Rijkswaterstaat gekozen worden voor een constructie met ontsnipperende maatregelen zodat de deelgebieden beter met elkaar worden verbonden. (*Burgers, 2012*)

6.10 Regiopark Groningen-Assen

Regiopark Groningen-Assen is een samenwerkingsverband van de provincies Groningen en Drenthe en twaalf gemeenten die binnen de regio Groningen-Assen liggen. Om de regio te ontwikkelen is dit samenwerkingsverband dat over bestuurlijke grenzen heen kijkt opgericht in 1996. Dit samenwerkingsverband is gestart op het vlak van sociaal-economische zaken. Na vier jaar is ook een programma voor natuur en landschap gestart. Gezamenlijk is de regiovisie Groningen-Assen opgesteld. Deze regiovisie bestaat uit vier programma's; bereikbaarheid, economie, wonen en regiopark. Laatstgenoemde richt zich op natuur en landschap. (Regio Groningen-Assen, z.d.)

De regio Groningen – Assen heeft verschillende landschapstypen met ieder hun eigen kenmerken als houtsingels, houtwallen en wierden. Onder de naam Regiopark investeert de regio in het behouden en versterken van deze kernkwaliteiten. Hierbij richt het Regiopark zich vooral op de gebieden waar natuur, recreatie en wonen gecombineerd wordt. Een goede balans tussen wonen enerzijds en natuur en water anderzijds is hierbij het uitgangspunt. Onderdeel van het Regiopark is de Laagveengordel Groningen - Drenthe. Binnen dit project worden verbindingen geïnventariseerd op het gebied van natuur, waterbeheer, recreatie en wonen. Resultaat van deze inventarisatie zal een rapport zijn waarin de ecologische ontwikkeling tot nu toe, de ecologische doelen voor de toekomst, ecologische verschillen tussen deelgebieden en onderlinge afhankelijkheid aan bod komen. Mogelijke toekomstige ontwikkelingen en verbeterpunten zullen hierbij worden uitgewerkt, ook op het gebied van waterberging en beleving.

Koppeling met de ontwikkeling van de EHS zijn hier zeker aanwezig, aangezien de laagveengordel Groningen-Drenthe voor een groot deel overlapt met het onderzoeksgebied. Aangezien de laagveengordel op dit moment nog in de onderzoeksfase zit, is het nu echter niet duidelijk waar samenwerking precies mogelijk is. De regio Groningen-Assen initieert en ondersteunt projecten die een toegevoegde waarde hebben voor natuur en landschap binnen de regio. Per project zal moeten worden bekeken of de regio Groningen-Assen een rol kan spelen. (*Klinken, 2013*)

6.11 Overzicht mogelijkheden

In tabel 3 is een overzicht te vinden van koppelingsmogelijkheden die in dit hoofdstuk zijn behandeld. Hierin staat weergegeven of de betreffende koppelingsmogelijkheid of regeling benut kan worden voor verwerving van gronden, inrichting van gebieden of beheer binnen de EHS.

Naam koppelingsmogelijkheid	Verwerving	Inrichting	Beheer	Besparing
Afgegraven en weer aangevuld?	Nee	Nee	Nee	Ja
Compensatiebeginsel	Ja	Ja	Nee	Nee
Gebiedsfondsen	Nee	Ja	Ja	Nee
Grondwaterheffing	Nee	Nee	Nee	Nee
Inzet studenten	Nee	Nee	Nee	Ja
Klimaatadaptatie	Nee	Nee	Nee	Ja
Natuurbegraven	Ja	Ja	Ja	Nee
Onderhoud kunstwerken	Nee	Ja	Nee	Ja
Regio Groningen-Assen	Ja	Ja	Nee	Ja

Tabel 3: provinciale mogelijkheden

Afgegraven en weer aangevuld biedt geen mogelijkheid voor verwerving, inrichting en beheer. Het is echter wel mogelijk om geld te besparen door afgegraven grond bij een ander project in te zetten. Op deze manier hoeft de grond niet te worden afgevoerd naar een gronddepot.

Het compensatiebeginsel biedt momenteel geen mogelijkheden, het is echter raadzaam om bij toekomstige projecten waarbij het compensatiebeginsel van toepassing is te kijken wat de mogelijkheden zijn.

Ondanks het feit dat de grondwaterheffing geen kansen biedt binnen het huidige stelsel is het toch nuttig om hier verder naar te kijken. Het is wellicht mogelijk om een wijziging door te voeren in de wetgeving en het beleid. Omdat de natte natuurgebieden in Groningen en Drenthe een positief effect hebben op de kwaliteit en kwantiteit van het watersysteem waar grondwater uit wordt onttrokken, is het wellicht mogelijk een klein deel van de opbrengsten van deze onttrekkingen in te zetten voor het versterken en onderhouden van deze gebieden.

7 NATIONALE REGELINGEN

De regelingen die in dit hoofdstuk worden behandeld zijn nationale regelingen die mogelijk gekoppeld kunnen worden aan verwerving en inrichting van de EHS in het onderzoeksgebied. Deze regelingen worden in alfabetische volgorde behandeld. In de laatste paragraaf wordt een overzicht gegeven van alle regelingen en hun (on)mogelijkheden.

7.1 Deltaprogramma Zoetwater

Het Deltaprogramma bestaat uit meerdere deelprogramma's, één hiervan is het Deltaprogramma Zoetwater. Dit programma richt zich op de zoetwatervoorziening binnen Nederland. In ons land wordt water onder andere gebruikt voor; drinkwater, landbouw, natuur, recreatie, industrie en scheepvaart. Uit berekeningen is gebleken dat door klimaatsverandering en maatschappelijke ontwikkelingen een watertekort ontstaat. Ons huidige watersysteem zal daarom aangepast moeten worden.

Klimaatsverandering zal er voor zorgen dat het weer extremer wordt. Dit resulteert in zachtere, nattere winters en warmere, drogere zomers. Dit kan er toe leiden dat er 's zomers minder zoet water beschikbaar is. Ook stijging van de zeespiegel is een bedreiging voor de zoetwatervoorziening. Bij lage waterstanden in het binnenland, en een hoge waterstand in zee kan zout water het land binnendringen. Verdroging en verzilting zijn de belangrijkste gevaren voor ons watersysteem in de toekomst.

Om ons watersysteem toekomstbestendig te maken is het Deltaprogramma Zoetwater gestart. Dit programma heeft de volgende planning:

- fase 1 (tot medio 2011): Het uitvoeren van een probleemanalyse;
- fase 2 (tot medio 2012): Het in kaart brengen van mogelijke oplossingsrichtingen;
- fase 3 (tot medio 2013): Kansrijke oplossingsrichtingen verder uitwerken;
- fase 4 (tot medio 2014): Voorstel voor een voorkeursstrategie;
- Fase 5 (tot eind 2014): Deltabeslissing die wordt voorgesteld in het tweede Nationaal Waterplan.

Momenteel worden de kansrijke oplossingsrichtingen verder uitgewerkt. Hierbij wordt gedacht aan infrastructurele maatregelen, maar ook het heroverwegen van huidige strategieën komt aan de orde. Koppeling met het Deltaprogramma is wellicht mogelijk. Dit zal echter pas duidelijk zijn als de vijfde fase voorbij is. (*Ministerie van Verkeer en Waterstaat et al, 2010*)

7.2 Vermogensfondsen

Vermogensfondsen zijn organisaties, vaak stichtingen, met een eigen vermogen. Dit vermogen is afkomstig van een oprichter of van betrokken bedrijven. De opbrengst van het vermogen, en soms het vermogen zelf, wordt gedoneerd aan goede doelen of projecten. Hierbij gaat het vaak om schenkingen, maar de laatste jaren worden ook wel kredietvormen toegepast.

Het exacte aantal vermogensfondsen in Nederland is niet bekend. In het Fondsenboek dat jaarlijks wordt uitgegeven staan er ongeveer 700 vermeld. Er zijn schattingen bekend van wel 10.000 fondsen. De variatie binnen de vermogensfondsen is erg groot. Fondsen kunnen in verschillende sectoren doneren, maar ook de grootte van de fondsen varieert. Er zijn fondsen

die functioneren als een organisatie met personeel, deze fondsen hebben miljoenen per jaar te besteden. Maar er zijn ook kleine, vaak lokale, fondsen die niet meer dan een paar duizend Euro per jaar spenderen.

Vermogensfondsen bieden kansen voor financiering. Aangezien fondsen graag investeren in concrete plannen is het raadzaam om per project in het Fondsenboek te kijken welke fondsen wellicht een bijdrage zouden kunnen leveren. Omdat deze fondsen eenmalig geld verstrekken is er geen koppeling met natuurbeheer mogelijk, omdat de kosten voor beheer jaarlijks terugkomen. (*Filantropia.nl*, 2012)

7.3 Waddenfondsen

Om een aanvraag te kunnen doen bij het Waddenfonds dient een project te worden uitgevoerd binnen de waddenregio en moet het een positieve bijdrage leveren aan één van de vier beleidsterreinen. De waddenregio staat op de website van het waddenfonds gedefinieerd als;

“Het oorspronkelijke werkingsgebied zoals gedefinieerd in de Wet op het Waddenfonds blijft na decentralisatie van de middelen uit het Waddenfonds gehandhaafd, te weten: de Waddenzee, de Waddeneilanden, de zeegaten tussen de eilanden, de Noordzeekustzone tot 3 zeemijl uit de kust, alsmede het grondgebied van de aan de Waddenzee grenzende vastelandsgemeenten. Voor de transitie naar een duurzame energiehuishouding omvat het werkingsgebied tevens de provincies Fryslân, Groningen en de kop van Noord-Holland voor zover het betreft de gemeenten Hoorn, Wognum, Opmeer, Opdam, Heerhugowaard, Langedijk, Harenkarspel, Zijpe en het gebied ten noorden daarvan. In geval van gemeentelijke herindeling geldt voor de toepassing van deze regeling het de begrenzing zoals deze ten tijde van het inwerkingtreden van de Wet op het Waddenfonds van kracht was. Bestuursakkoord Decentralisatie Waddenfonds, Harlingen, 14 september 2011, pagina 6.”

Het onderzoeksgebied valt niet binnen deze definitie. Het is dan ook niet mogelijk de meeste programma's van het waddenfonds te benutten voor het Onderzoeksgebied. Het zou echter wel een mogelijkheid zijn voor een aantal andere deelgebieden van de EHS, waardoor meer provinciaal geld over blijft voor het onderzoeksgebied. (Waddenfonds, 2013)

De enige actielijn die buiten de gebiedsgrenzen benut kan worden is actielijn 2.2: aanleg vispassages tussen het land en de Waddenzee. (Waddenfonds, 2013) Deze actielijn is in Oost-Groningen al benut bij het project “van Aa's tot Zee”. Het project werd geroemd door de beoordelingscommissie vanwege de integrale aanpak waarbij meerdere beleidsdoelen gecombineerd worden. (Provincie Groningen, 2009) Mogelijk kan een vergelijkbare aanpak worden ingezet binnen het onderzoeksgebied om de verbinding met de Waddenzee te herstellen via het Westerkwartier en het Lauwersmeer, of via Midden-Groningen. Natuur en Milieufederatie Groningen heeft in 2005 al het streefbeeld “Van Veen tot Zee” opgesteld waarin de verbinding tussen het Fochteloërveen en de Waddenzee staat beschreven. (Natuur en Milieufederatie Groningen, 2008)

7.4 Overzicht Nationale regelingen

In tabel 4 is een overzicht te vinden van koppelingsmogelijkheden die in dit hoofdstuk zijn behandeld. Hierin staat weergegeven of de betreffende koppelingsmogelijkheid of regeling benut kan worden voor verwerving van gronden, inrichting van gebieden of beheer binnen de EHS.

Naam koppelingsmogelijkheid	Verwerving	Inrichting	Beheer	Besparing
Deltaprogramma Zoetwater	?	?	Nee	Nee
Vermogensfondsen	Ja	Ja	Nee	Nee
Waddenfonds	Ja	Ja	Nee	Nee

Tabel 4: nationale mogelijkheden

Omdat het Deltaprogramma zich nog in de onderzoeksfase bevindt is het niet duidelijk of verwerving en inrichting van EHS hiermee kan worden gekoppeld. Het Waddenfonds biedt geen mogelijkheden voor het onderzoeksgebied, maar wel voor andere deelgebieden van de EHS. Als andere gebieden vanuit het Waddenfonds kunnen worden verworven en/of ingericht blijft er meer provinciaal geld over voor verwerving en inrichting van het onderzoeksgebied.

8 EUROPESE REGELINGEN

Na in de voorgaande hoofdstukken de provinciale en nationale regelingen te hebben behandeld, die mogelijk kunnen worden gecombineerd met verwerving en inrichting van gronden binnen de EHS in het onderzoeksgebied, zullen in dit hoofdstuk de Europese regelingen aan bod komen.

8.1 Structuurfondsen

8.1.1 Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling

Het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (hierna EFRO) is in Noord Nederland door Samenwerkingsverband Noord Nederland (hierna SNN) verwerkt in het Operationeel Programma Noord-Nederland 2007-2013. Binnen dit programma is de doelstelling:

“Transitie van de Noord-Nederlandse economie naar een kenniseconomie waarin ontwikkeling en implementatie van innovatie en technologie samengaan met een versterking van de ruimtelijke kwaliteiten in stad en platteland.”

Deze doelstelling is uitgewerkt in drie actielijnen voor Noord-Nederland:

- Innovatie en transitie naar een kenniseconomie;
 - Verbeteren en faciliteren van kennistransfer van kennisinstellingen naar MKB en vice versa;
 - Stimuleren van spin offs van kennisinstellingen;
 - Bevorderen van ICT gebruik MKB;
 - Vergroting exportgerichtheid MKB;
 - Stimuleren investeringsbereidheid MKB;
 - Concurrerend vestigingsklimaat in stedelijk gebied;
 - Het verbeteren van het vestigingsklimaat voor met name kennisgeoriënteerde bedrijven: creëren van aantrekkelijke locaties, upgrading van bestaande bedrijfslocaties, (her)ontwikkeling stationslocaties;
- Het optimaliseren van de bereikbaarheid:
 - optimalisering internationale transportassen, verbetering spoor- en waterinfrastructuur, verbetering bereikbaarheid van steden, innovatief mobiliteitsmanagement;
 - Verbetering ICT bereikbaarheid;
 - Het verder invulling geven van het idee van de 'creative city': een aantrekkelijk (binnenstedelijk) vestigingsmilieu voor innovatie en creativiteit;
 - Het creëren van een aantrekkelijk woonmilieu als onderdeel van het vestigingsmilieu;
 - Culturele voorzieningen, infrastructuur en aanpak woonomgeving;
- Vitaal platteland;
 - Versterking van de concurrentiekracht van de landbouw, onder andere door samenwerking, kennisontwikkeling en innovatie;
 - Verbreding en vernieuwing van de plattelandseconomie door het stimuleren van nieuwe en passende economische activiteiten als toerisme en het verbeteren van de voorzieningen in plattelandsgebieden;
 - Integraal waterbeheer, gericht op een verbetering van waterkwaliteit en een betere beheersing van waterkwantiteit (tekort en overlast);

- Behoud en ontwikkeling van natuur en landschap en cultuurhistorische waarden. Prioriteiten 1 en 2 bieden geen mogelijkheden om EHS gebieden te verwerven of in te richten, maar prioriteit 3 wel. De laatste drie actielijnen bieden mogelijkheden voor verwerving en inrichting van de EHS in het onderzoeksgebied. Om in aanmerking te komen dient het project een meerwaarde te hebben voor de regionale economie. Eén van de project categorieën staat omschreven als:

“Integrale projecten op het gebied van economie, natuur, duurzame energieopwekking, water(-berging) en landelijk en cultuurhistorisch erfgoed” (Samenwerkingsverband Noord-Nederland, 2007)

Het huidige programma loopt eind 2013 af, en de financiële middelen zijn uitgeput. Welke mogelijkheden er liggen binnen het nieuwe programma tot aan 2020 is nog niet zeker. In de Research and Innovation Strategy for Smart Specialisation (RIS3) strategie voor Noord-Nederland staat wel vermeld dat het nieuwe programma zich zal richten op: “het benutten van onderzoek voor het realiseren van innovaties en het stimuleren van ondernemerschap.” (*Samenwerkingsverband Noord-Nederland, z.d.*)

Het is niet waarschijnlijk dat binnen het nieuwe programma mogelijkheden liggen voor natuurontwikkeling. Dit is nog niet zeker aangezien het nieuwe programma nog niet is vastgesteld. (*Emmens, 2013*)

8.1.2 Europees Sociaal Fonds

Het Europees Sociaal Fonds (hierna ESF) richt zich op het verbeteren van kansen op de arbeidsmarkt van Europeanen. In Nederland is Agentschap SZW, een onderdeel van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, het uitvoerende orgaan. Het ESF in Nederland richt zich op het verbeteren van kansen op de arbeidsmarkt voor de groepen; werklozen met een arbeidsbeperking, gevangenen en jongeren in een jeugdinrichting en laagopgeleide werknemers. Ook kunnen werkgevers subsidie aanvragen voor projecten op het gebied van sociale innovatie en worden projecten ondersteund om jongeren aan het werk te helpen en te houden. Er is geen directe koppeling te leggen tussen bovenstaande groepen op de arbeidsmarkt en het verwerven en inrichten van de EHS. Wellicht liggen er wel mogelijkheden op het gebied van beheer door de doelgroepen van het ESF werkzaamheden te laten uitvoeren in natuurbeheer. (*Agentschap SZW, 2013*)

8.2 Landbouw, Plattelandsontwikkeling en Visserij

8.2.1 Europees Garantiefonds voor de Landbouw

Het Europees Garantiefonds voor de landbouw is één van de pijlers van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid van de Europese Unie. Dit fonds richt zich op het reguleren van de landbouwproductenmarkt. Dit wordt gedaan door voorlichtingsacties die de afzet van landbouwproducten kunnen bevorderen, rechtstreekse betalingen aan landbouwers in het kader van het gemeenschappelijke landbouwbeleid en uitgaven die te maken hebben met de herstructurering van de suikerindustrie.

Omdat deze regeling alleen gericht is op het reguleren van de markt en niet op het financieren van fysieke projecten op het gebied van landbouw en/of landschap is het niet mogelijk een koppeling te maken met natuurbeleid. (*European Union, 2009*)

8.2.2 Europees Landbouwfonds voor Plattelandsontwikkeling

Het Europees Landbouwfonds voor Plattelandsontwikkeling is de tweede pijler van het Ge-

meenschappelijk Landbouwbeleid van de Europese Unie. Dit fonds bestaat uit vier assen;

- As 1 richt zich op het verhogen van het concurrentievermogen van de land- en de bosbouwsector door in te zetten op kennisontwikkeling, het efficiënter laten werken van land- en bosbouwbedrijven en de kwaliteit van de landbouwproductie te verbeteren. Hier liggen geen mogelijkheden om koppelingen te leggen met verwerving en inrichting.
- As 2 heeft als doel het verbeteren van het milieu en het platteland. Kernpunten zijn hierbij het behouden van biodiversiteit, het beheren van Natura2000 gebieden, het behouden van bodem- en waterkwaliteit en het tegengaan van klimaatverandering. Deze onderwerpen sluiten goed aan op het aanleggen van de EHS. Het is echter in het verleden nog niet voorgekomen dat er subsidie is verleend voor verwerving van gronden. Inrichtingsgeld is wellicht wel mogelijk. (Bouman, 2013)
- De derde as richt zich op sociaaleconomische factoren.
 - “Diversificatie naar niet-agrarische activiteiten, steun voor de oprichting en de ontwikkeling van micro-ondernemingen, bevordering van toeristische activiteiten alsook bescherming, valorisatie en beheer van het natuurlijke erfgoed om zo bij te dragen tot een duurzame economische ontwikkeling;
 - Verbetering van de levenskwaliteit op het platteland, die met name betrekking hebben op dorpsvernieuwing en -ontwikkeling en op instandhouding en valorisatie van het landelijke erfgoed;
 - Beroepsopleiding voor economische actoren die werkzaam zijn op de voornoemde gebieden;
 - Verwerving van vakkundigheid en dynamisering ten behoeve van de uitstippeling en de tenuitvoerlegging van een plaatselijke ontwikkelingsstrategie.”

Deze as is niet te combineren met verwerving en inrichting van natuur. Beheer wordt wel genoemd in dit programma.

De vierde en laatste as wordt ook wel het LEADER programma genoemd. Dit programma draagt bij aan het uitvoeren van lokale ontwikkelingsstrategieën. Eis hierbij is dat de lokale ontwikkeling moet bijdragen aan de doelstellingen van 1 van de eerste drie assen. Voor deze as geldt dan ook hetzelfde als voor as 2. Inrichtingsgeld vanuit deze as is wellicht mogelijk. (European Union, 2012)

8.3 Onderwijs

Het onderwijsbeleid van de Europese unie is opgedeeld in vijf programma's. Deze programma's zijn; Comenius, Erasmus, Leonardo da Vinci, Grundtvig en het Jean Monnet Programma. (European Commission, 2013)

Comenius

Dit programma richt zich op alles wat te maken heeft met basisonderwijs en middelbaar onderwijs. Hier zijn geen mogelijkheden om verwerving/inrichting van natuurgebieden mee te combineren. (European Commission, 2013)

Erasmus

Het Erasmusprogramma is er volledig op gericht om mensen die over de grens willen leren of werken de kans te geven. Er is ondersteuning voor studenten die in het buitenland een (deel

van een) studie willen doen, docenten die scholing willen volgen in andere landen en zakenmensen en leraren die over de grens les willen geven. Ook hierbij zijn geen mogelijkheden te vinden om te combineren met natuurontwikkeling. (European Commission, 2013)

Leonardo Da Vinci

Het programma Leonardo Da Vinci richt zich op twee zaken; Het subsidiëren van internationale projecten voor beroepsonderwijs op MBO niveau en het verbeteren van de kwaliteit en aantrekkelijkheid van het beroepsonderwijs in Europa door het uitwerken van opleidingsmateriaal en methodes. Mogelijkheden voor aanleg/inrichting van de EHS is hierbij niet aanwezig. (European Commission, 2013)

Grundtvig

Het Grundtvig programma is in 2000 gestart om volwassenenonderwijs te stimuleren. De doelen zijn; het stimuleren van het aantal deelnemers aan volwassenenonderwijs, het bevorderen van de mobiliteit zodat meer volwassenen in het buitenland kunnen studeren, het verbeteren van de samenwerking tussen organisaties die volwassenenonderwijs verzorgen, innovatieve manieren van onderwijs stimuleren, stimuleren dat de zwakkeren in de samenleving ook toegang hebben tot volwassenenonderwijs (vooral ouderen en mensen zonder vooropleiding) en het stimuleren van innovatieve ICT onderwijsmethoden. Combinatie met natuuraanleg is ook bij dit onderwijsprogramma niet mogelijk. Wellicht kan er wel een koppeling gelegd worden met natuurbeheer en volwassenenonderwijs. (European Commission, 2013)

Jean Monnet Programma

Het Jean Monnet Programma biedt geen mogelijkheden voor koppeling met natuurontwikkeling, het is volledig gericht op het internationaliseren van het onderwijs. (European Commission, 2013)

8.4 Milieu

8.4.1 Programmatische Aanpak Stikstof

De Programmatische Aanpak Stikstof (hierna PAS) is ingegaan in 2009 als onderdeel van natura2000. Om de instandhoudingsdoelen binnen de 166 Natura2000 gebieden te kunnen behalen is het nodig de stikstofdepositie binnen deze gebieden te beperken. Van de 166 Natura2000 gebieden in Nederland vallen er 133 onder de PAS. De Natura2000 gebieden Leekstermeer en Zuidlaardermeer, die binnen het onderzoeksgebied liggen, vallen hier niet onder. De PAS is dan ook niet van toepassing op het onderzoeksgebied. (Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, 2010)

8.4.2 LIFE+

LIFE+ is het programma van de Europese unie op het gebied van natuur- en milieubeleid. Het is van start gegaan in september 2007 en loopt nog tot in 2013. LIFE+ bestaat uit drie Pijlers; deze paragraaf aan bod, waarbij wordt ingegaan op de toepasbaarheid binnen het onderzoeksgebied. (Agentschap NL, 2012)

Natuur en Biodiversiteit

De pijler natuur en biodiversiteit heeft als doel het behouden en versterken van de Natura2000 gebieden binnen Europa, en het tegengaan van verlies van biodiversiteit. Hierbij wordt een bijdrage geleverd aan de uitvoering van beleid gericht op biodiversiteit, in bijzondere mate de uitvoering en integratie van de Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn.

De verdere ontwikkeling en uitbreiding van Natura2000 gebieden wordt gestimuleerd waaronder projecten op het gebied van natuur, diversiteit, milieudruk en het terugdringen van biodiversiteitsverlies. Ook het vergroten van de kennis over invloed van genetisch gemodificeerde organismen op ecosystemen valt onder deze pijler.

Meer dan 50% van het budget van LIFE+ valt onder deze pijler. Projecten komen in aanmerking voor cofinanciering vanuit deze pijler als wordt voldaan aan de volgende eisen:

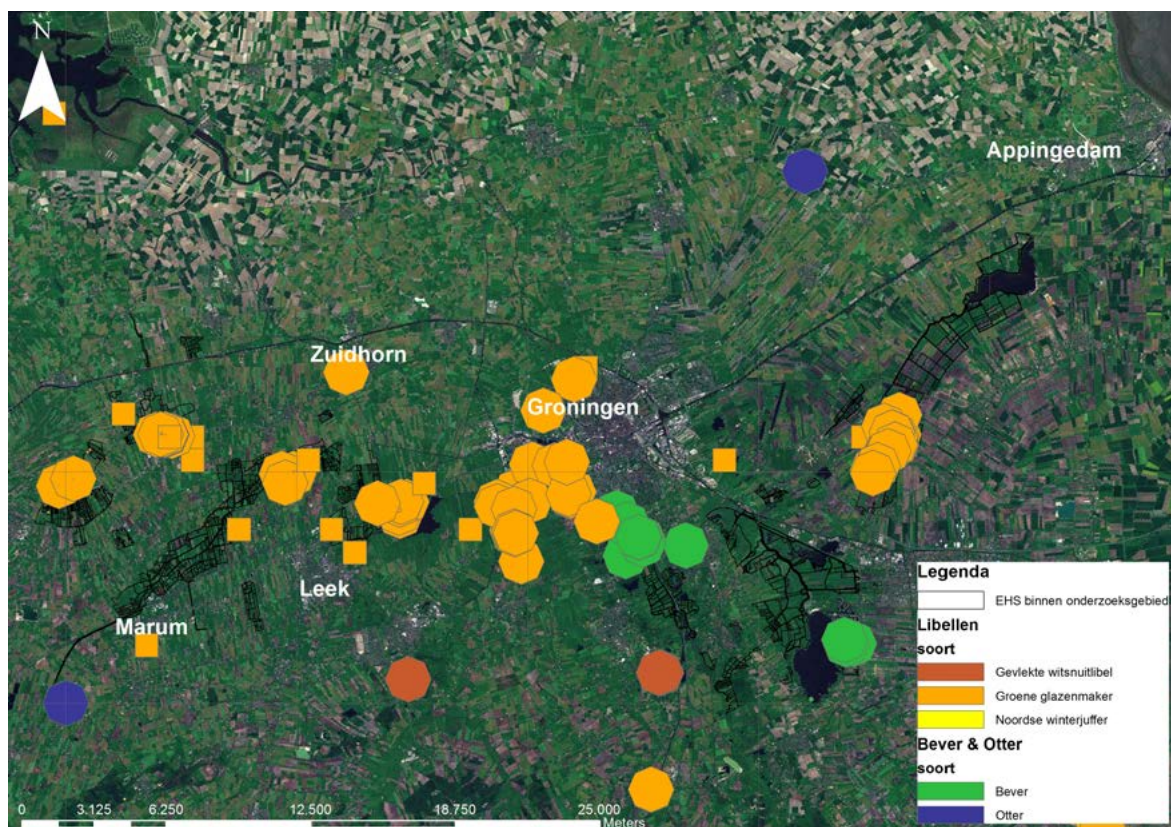
LIFE+ natuur	LIFE+ biodiversiteit
Uitsluitend Vogel- en Habitatrichtlijnen	Niet uitsluitend voor de Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn
Demonstratie of best practice projecten	Demonstratie of innovatieve projecten
Duurzaam en lange termijn milieubeheer	Innovatieve voorstellen moeten haalbaar zijn op korte termijn
Grondaankoop en lange termijn huur mogelijk	Alleen korte termijn huur komt in aanmerking voor vergoeding
Cofinanciering 50% maar deze subsidie kan oplopen tot maximaal 75% als het gaat om projecten die betrekking hebben op prioritaire habitats of soorten die binnen de vogelrichtlijn vallen	Cofinanciering is 50%
Infrastructuur en aanschaf van apparatuur komen in het geheel in aanmerking voor cofinanciering	Infrastructuur en apparatuur komen voor een deel in aanmerking voor vergoeding op basis van afschrijving

Tabel 5: LIFE+ programma's

Concreet betekent dit dat het aanpakken en beheren van gebieden en soorten én gebiedsinrichting, met inbegrip van verbetering van de ecologische samenhang van het Natura2000 netwerk in aanmerking komt voor cofinanciering vanuit deze pijler. Verwerving van land is ook mogelijk, mits de verwerving bijdraagt aan het versterken of handhaven van het Natura2000 netwerk, verwerving de enige of meest efficiënte optie is om de doelen te bereiken en het aangekochte land op lange termijn bestemd blijft voor natuurbeschermingsdoelen (*Agentschap NL, 2012*).

75% Cofinanciering is mogelijk als een project gericht is op habitatverbetering voor habitatrichtlijnsoorten. Binnen het onderzoeksgebied zijn vele habitatrichtlijnsoorten te vinden. In Figuur 8 is te zien dat een aantal libellensoorten en de Otter en Bever geschikte soorten zijn voor habitatontwikkeling in en rond het onderzoeksgebied.

Aangezien het huidige programma eind 2013 afloopt is het aan te bevelen om de mogelijkheden van de nieuwe regeling te onderzoeken zodra deze is vastgesteld. Als er mogelijkheden liggen op het gebied van habitatontwikkeling is het raadzaam om in samenspraak met de terrein behorende instanties een integraal plan op te stellen voor habitatontwikkeling van een aantal habitatrichtlijnsoorten.

Figuur 8: Kansrijke soorten LIFE+

Natuurbeleid en bestuur

De pijler natuurbeleid en bestuur heeft als doel het ondersteunen van de ontwikkeling en demonstratie van innovatieve vormen van beleid, technologie, methoden en instrumenten op het gebied van klimaatverandering, milieu en gezondheid, kwaliteit van leven, gebruik van natuurlijke hulpbronnen en afvalstoffen. In het bijzonder wordt gewerkt vanuit het 6e EU Milieuactieprogramma (MAP). Projecten onder deze pijler zijn vooral gericht op demonstratie, zichtbaarheid en rendabiliteit.

Prioritaire onderwerpen binnen deze pijler zijn; Klimaatverandering, water, lucht, bodem, stedelijke omgeving, geluidsoverlast, chemische stoffen, milieu en gezondheid, afval en natuurlijke hulpbronnen, bossen en 'innovatieve' strategische benaderingen. De Europese Commissie heeft een voorkeur voor projecten die zich richten op het aandachtsgebied klimaatverandering. De maximale bijdrage voor cofinanciering binnen deze pijler is 50%. (AgentschapNL, 2011)

Deze pijler biedt zeker kansen voor het onderzoeksgebied. Binnen het onderzoeksgebied zijn op veel plaatsen koppelingen mogelijk met beleid op het gebied van water, bodem, milieu en gezondheid, bossen en klimaatadaptatie. Hierbij is het wel essentieel dat het project een innovatief karakter heeft.

Informatie en communicatie

De pijler informatie en communicatie richt zich op het realiseren van een effectieve en regelmatige informatievoorziening over natuur- en milieuvraagstukken. Dit wordt gerealiseerd door onder andere grote kennis verhogende campagnes die een basis kunnen zijn voor de beleidsvorming en tevens voor burgers een duidelijk beeld schetsen over de huidige situatie van zaken in de milieusector. Om voor cofinanciering van 50% in aanmerking te komen moet een project nationaal of transnationaal bereik hebben. Het is dan ook niet aannemelijk dat vanuit

deze pijler cofinanciering voor het onderzoeksgebied mogelijk is omdat het hierbij niet om een nationaal of transnationaal gebied gaat. (*AgentschapNL, 2011*)

8.5 Intelligente energie voor Europa

Intelligente Energie voor Europa (IEE) heeft drie instrumenten om aandeel duurzame energie te vergroten en energiebesparing te stimuleren. De drie instrumenten zijn het opheffen van niet-technische barrières, de toegang tot de markt verbeteren en het stimuleren van kennisuitwisseling op het gebied van duurzame energie en energiebesparing.

Om aanspraak te maken op deze subsidie is het nodig dat ten minste drie verschillende partijen uit drie verschillende EU-landen samenwerken aan een project met Europese impact op het gebied van duurzame energie of energiebesparing. Het is erg onwaarschijnlijk dat drie verschillende partijen uit drie verschillende landen een project in verband met duurzame energie kunnen koppelen aan de aanleg van de Groningse EHS. Het is dan ook niet mogelijk deze regeling te benutten. (*AgentschapNL, 2013*)

8.6 Cultuur 2007-2013

Het programma Cultuur 2007 - 2013 heeft als doelstelling het vergroten van de door alle Europeanen gedeelde culturele ruimte versterken en het ontstaan van Europees burgerschap bevorderen. Deze doelstelling is opgedeeld in drie subdoelen:

*“bevordering van de transnationale mobiliteit van culturele actoren;
stimulering van het transnationale verkeer van artistieke en culturele werken en producten;
stimulering van de interculturele dialoog.”*

Om de doelstellingen te bewerkstelligen zijn een aantal mogelijkheden tot Europese steun opgesteld. Het ondersteunen van cultuurorganisaties die actief zijn op Europees niveau of binnen ten minste zeven Europese landen is hier één van. Deze regeling biedt geen mogelijkheden tot koppeling met natuurontwikkeling.

Het tweede programmaonderdeel richt zich op het analyseren, ontwikkelen en verspreiden van informatie over culturele samenwerking en cultuurbeleid op Europees niveau. Ook dit onderdeel biedt geen koppelingsmogelijkheden voor verweving en inrichting.

Het laatste onderdeel bestaat uit het ondersteunen van culturele acties. Dit programmaonderdeel is wederom opgedeeld in drie categorieën.

1 Meerjarige samenwerkingsprojecten

Bij de meerjarige samenwerkingsprojecten is vereist dat ten minste zes verschillende organisaties uit zes verschillende landen een gemeenschappelijk doel nastreven met Europese toegevoegde waarde.

2 Samenwerkingsacties

De selectiecriteria voor deze tak zijn gelijk aan die van de meerjarige samenwerkingsprojecten, alleen is de looptijd van deze acties maximaal 2 jaar en zijn ten minste drie partijen nodig in plaats van zes. Prioriteit ligt bij innovatieve projecten.

3 Bijzondere acties

De laatste tak van dit programmaonderdeel richt zich op bijzondere acties met een symboolwaarde. Om hiervoor in aanmerking te komen dient een project veel weerklank te krijgen bij diverse volkeren van Europa. Ook moeten deze mensen door het project beter gaan beseffen dat ze tot één Europese gemeenschap behoren, maar zich ook bewust zijn van de verschillen.

Ook binnen het laatste programmaonderdeel is het zeer onwaarschijnlijk om één van de drie takken te combineren met natuurontwikkeling omdat het verwerven en inrichten van de EHS een regionaal probleem is. Het is zeer onwaarschijnlijk dat ten minste drie partijen uit drie verschillende landen samen gaan werken om dit regionale probleem op te lossen. Het is dan ook niet mogelijk om op Europees niveau natuur en cultuur te combineren binnen het onderzoeksgebied. (Europese Unie, 2011)

8.7 URBACT II

URBACT is het Europese programma voor stedelijke ontwikkeling. Het doel van deze regeling is het samenwerken tussen verschillende steden mogelijk maken om samen te werken aan stedelijke problemen en ontwikkeling. Omdat het onderzoeksgebied wel langs, maar niet door stedelijk gebied loopt is het niet mogelijk om deze regeling te benutten. (Europese Unie, 2013)

8.8 Europa voor de burger

Het Programma Europa voor de burger is er op gericht de burger te betrekken bij de Europese integratie. Hierbij wordt samenwerking tussen burgers en burgerorganisaties uit verschillende landen gestimuleerd. Dit wordt gedaan vanuit een actieprogramma met vier acties.

Actie 1; Actieve burgers voor Europa, richt zich op de directe betrokkenheid van burgers bij steden en burgerprojecten om Europese kwesties te bespreken. Actie 2; Een actieve civiele samenleving in Europa, richt zich volledig op het ondersteunen van maatschappelijke organisaties en denktanks. Actie 3; Samen voor Europa, wordt gebruikt om evenementen, studies, enquêtes en opiniepeilingen op te zetten. Actie 4; Actief Europees denken, richt zich op projecten ter bewaring en herdenking op Europees niveau. De eerste drie acties zijn niet te combineren met natuurontwikkeling, de laatste wellicht wel. Actie 4 richt zich onder andere op het beschermen van belangrijke plaatsen en gedenktekens ten aanzien van de tweede wereldoorlog. Als dergelijke gedenktekens aanwezig zijn in het onderzoeksgebied is het wellicht mogelijk een koppeling te leggen met natuurontwikkeling. (Europese Unie, 2009)

8.9 Kaderrichtlijn Water

Binnen het onderzoeksgebied zijn een aantal waterlichamen aanwezig die vallen onder de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW). De Kaderrichtlijn Water is een Europese wet die is opgesteld ter verbetering van de waterkwaliteit. Voor waterlichamen zijn in 2009 doelen en maatregelen opgesteld. Deze zijn per waterlichaam te vinden in factsheets. De waterlichamen binnen het onderzoeksgebied die vallen onder waterschap Noorderzijlvest zijn; Dwarsdiepgebied, Matslootgebied en het Leekstermeer. Binnen waterschap Hunze & Aa's zijn dit; Drentse Aa, Boezemkanalen Duurswold, Hunze, Noord-Willemskanaal, Schildmeer en Zuidlaardermeer. Binnen Wetterskip Fryslân vallen alleen de Regionale zandkanalen van de Noordelijke wouden binnen het onderzoeksgebied. De maatregelen en mogelijke koppelingen met natuurontwikkeling worden per waterlichaam behandeld. (Gedeputeerde Staten van de provincie Groningen, 2009)

8.9.1 Waterschap Noorderzijlvest

Dwarsdiepgebied

Het Dwarsdiep is een meanderende beek op veengrond. Op bepaalde trajecten is er sprake van stilstaand water met veel organisch materiaal. De beek wordt gevoed door zowel regen-, grond-, en oppervlaktewater en heeft een lage afvoer. Hermeanderen van deze beek is geen optie vanwege de negatieve effecten op de aanwezige landbouw. De maatregelen die wel gepland

staan zijn het aanleggen van 2 vispassages, het aanleggen van 1,5km plas-dras oevers langs het Dwarsdiep, het aanleggen van een moerasgebied met helofyten in de Marumerlaagte, de optimalisatie van RWZI Marum en het aanleggen van een helofytenfilter achter de RWZI. Op de optimalisatie van de RWZI Marum na kunnen alle maatregelen worden gecombineerd met natuurontwikkeling. (*Gedeputeerde Staten van de provincie Groningen, 2009*)

Matslootgebied

Het Matslootgebied bestaat uit een aantal afwateringskanalen. De herkomst van het water is wisselend afhankelijk van de tijd van het jaar en omstandigheden. In sommige perioden is er sprake van stroming. Er is geen scheepvaart van betekenis. De kanalen hebben een rechthoekig of trapeziumvormig profiel met abrupte overgangen van water naar land. Om de waterkwaliteit te verbeteren zijn de volgende maatregelen opgesteld: Aanleg van 3 vispassages bij gemalen, realisatie van 2km natuurvriendelijke oevers langs de Zuidwending, Aanleg van 22km natuurvriendelijke oever binnen de EHS en natuurvriendelijk schonen. Het aanleggen van de natuurvriendelijke oevers kan goed worden gecombineerd met de aanleg van EHS gebieden die nog niet zijn ingericht. Er kan één inrichtingsplan worden opgesteld waarin zowel de EHS als de natuurvriendelijke oevers zijn verwerkt. Ook kan het aanleggen tegelijk gedaan worden waardoor kosten worden bespaard. (*Gedeputeerde Staten van de provincie Groningen, 2009*)

Leekstermeer

De enige maatregel voor het Leekstermeer die koppelingsmogelijkheden biedt met natuurontwikkeling is het aanleggen van 1900 ha waterbergingsgebied. Dit gebied is echter allemaal gepland aan de Oostzijde in de Provincie Drenthe. Hoewel dit een belangrijke schakel is binnen de verbinding Leekstermeer - Zuidlaardermeer valt dit niet binnen het onderzoeksgebied. Bovendien is het waterbergingsgebied al gerealiseerd, en dus niet meer relevant voor mogelijke toekomstige koppeling met natuur. (*Gedeputeerde Staten van de provincie Groningen, 2009*)

8.9.2 Waterschap Hunze en Aas

Drentse Aa

Het Grootste deel van deze langzaam stromende, meanderende laaglandbeek bevindt zich op Drents grondgebied. Een deel van het benedenstroomse gebied ligt op Gronings grondgebied. Hier loopt de beek dwars door de EHS. In 2004 is al een deel van de beek in de oorspronkelijke staat hersteld. De beek wordt omringd door een gevarieerd landschap van open oeverlanden, boomwallen en beek begeleidend vegetatie met bomen met meer schaduw. Maatregelen die zijn opgesteld voor dit waterlichaam zijn; Het verwijderen van verontreinigde bagger en het aanpakken van riool overstorten door de gemeente, het uitvoeren van onderzoek, hermeanderen, verbreden van de beek, het aanleggen van natuurvriendelijke oevers en overige inrichtingsmaatregelen door het Waterschap. De inrichtingsmaatregelen kunnen mogelijk worden gecombineerd met natuurontwikkeling. (*Gedeputeerde Staten van de provincie Groningen, 2009*)

Boezemkanalen Duurswold

Deze afwateringskanalen liggen in het laagveengebied waar nieuwe natuur wordt ontwikkeld in Midden-Groningen. De kanalen hebben een boezemfunctie en worden gebruikt om water in te laten uit het IJsselmeer in tijden van droogte. De kanalen zijn rechthoekig of trapeziumvormig met abrupte overgangen van land naar water. Maatregelen die worden getroffen in het

kader van de KRW zijn het aanpakken van riool overstorten, het vispasseerbaar maken van kunstwerken, het verdiepen van het watersysteem en het aanleggen van natuurvriendelijke oevers. Laatstgenoemde maatregel biedt een kans in het kader van natuurontwikkeling. (Gedeputeerde Staten van de provincie Groningen, 2009)

Hunze

Het overgrote deel van deze langzaam stromende meanderende laaglandbeek bevindt zich in Drenthe. Alleen het gedeelte tussen het Zuidlaardermeer en het Winschoterdiep bevindt zich in Groningen. Dit deel ligt binnen de EHS. Er zijn diverse maatregelen gepland in het kader van de KRW. Omdat een klein deel van deze beek maar op Gronings grondgebied ligt is alleen het aanleggen van natuurvriendelijke oevers een mogelijkheid voor natuurontwikkeling in de Groningse EHS. (Gedeputeerde Staten van de provincie Groningen, 2009)

Noord-Willemskanaal

Het Noord-Willemskanaal is een door mensen gegraven watergang met hoofdzakelijk een scheepvaartfunctie. Het kanaal heeft een rechthoekig of trapeziumvormig profiel met abrupte overgangen van land naar water. Deze watergang kruist de EHS en de Hunze. De enige maatregel die door het waterschap is opgesteld voor het Noord-Willemskanaal is het aanleggen van natuurvriendelijke oevers. Koppeling is hierbij wel mogelijk. (Gedeputeerde Staten van de provincie Groningen, 2009)

Schildmeer

Dit middelgrote meer is te vinden in het Noordoosten van het onderzoeksgebied. Het is een middelgroot meer in zeekleigebied met een boezemfunctie. Dit betekent dat het een peilbeheer heeft dat tegengesteld is aan de natuurlijke situatie. In de winter staat het water laag en in de zomer hoog. Om de waterkwaliteit in het meer te verbeteren wordt het watersysteem zowel verdiept als verbreed, waarbij aansluitend wetlands worden aangelegd. Dit is zeer goed te combineren met de natuurontwikkeling in de omgeving. (Gedeputeerde Staten van de provincie Groningen, 2009)

Zuidlaardermeer

Dit middelgrote meer maakt deel uit van de boezem van het Eemskanaal. Hierdoor zijn peilfluctuaties minimaal. Het meer ligt in laagveengebied en maakt deel uit van het Natura2000 gebied genaamd "Zuidlaardermeergebied". Van de vijf maatregelen zijn: onderzoek, afkoppelen van riool overstorten en het verminderen van de belasting van de Rioolwaterzuivering niet te combineren met natuurontwikkeling. De maatregelen: aanleggen van een zuiveringsmoeras en overige inrichtingsmaatregelen zijn mogelijk wel te combineren met de aanleg van nieuwe natuur. (Gedeputeerde Staten van de provincie Groningen, 2009)

8.9.3 Wetterskip Fryslân

Noordwestelijke wouden – Regionale zandkanalen

Een klein deel van deze kanalen is te vinden binnen de provincie Groningen. De kanalen hebben een trapeziumvormig profiel. Wetterskip Fryslân wil door het aanleggen en verbreden van natuurvriendelijke oevers de abrupte overgang van water naar land verzachten. Het aanleggen van deze oevers is mogelijk te combineren met verwerving en inrichting van de Groningse EHS (Gedeputeerde Staten van de provincie Groningen, 2009).

8.10 Overzicht mogelijkheden

In onderstaande tabel is een overzicht te vinden van koppelingsmogelijkheden die in dit hoofdstuk zijn behandeld. Hierin staat weergegeven of de betreffende koppelingsmogelijkheid of regeling benut kan worden voor verwerving van gronden, inrichting van gebieden of beheer binnen de EHS.

Naam koppelingsmogelijkheid	Verwerving	Inrichting	Beheer	Besparing
EFRO	Nee	Nee	Nee	Nee
ESF	Nee	Nee	Ja	Nee
ELGF	Nee	Nee	Nee	Nee
ELFPO	Nee	Ja	Ja	Nee
Comenius	Nee	Nee	Nee	Nee
Erasmus	Nee	Nee	Nee	Nee
Leonardo da Vinci	Nee	Nee	Nee	Nee
Grundtvig	Nee	Nee	Ja	Nee
Jean Monnet	Nee	Nee	Nee	Nee
PAS	Nee	Nee	Nee	Nee
LIFE+	Ja	Ja	Nee	Nee
Intelligente energie voor Europa	Nee	Nee	Nee	Nee
Cultuur 2007-2013	Nee	Nee	Nee	Nee
Urbact II	Nee	Nee	Nee	Nee
Europa voor de burger	Nee	Nee	Nee	Nee
Kaderrichtlijn Water	Ja	Ja	Nee	Ja

Tabel 6: Europese mogelijkheden

De mogelijkheden en onmogelijkheden van de huidige regelingen in bovenstaand schema geven een beeld van de huidige situatie. Deze regelingen lopen het einde van dit jaar echter allemaal af, enige uitzondering is de Kaderrichtlijn Water. Het is dan ook raadzaam om na de vaststelling van de nieuwe regelingen een nieuw onderzoek te (laten) doen naar de mogelijkheden die op Europees niveau aanwezig zijn. Omdat de regelingen inhoudelijk vaak met kleine wijzigingen worden voortgezet is het raadzaam de huidige regelingen die mogelijkheden bieden op het gebied van verwerving en inrichting als eerst te bestuderen. Het gaan hierbij om het vervolg van het EFRO, ELFPO en LIFE+.

9 MOGELIJKE FINANCIERINGSBRONNEN

De hoofdvraag van dit onderzoek luidde:

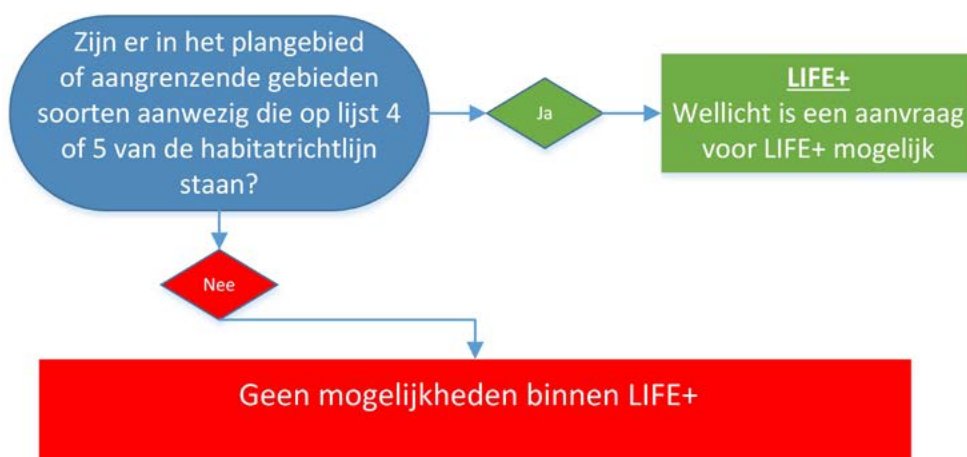
“Welke financieringsvormen kan de provincie Groningen benutten voor verwerving en inrichting van de Ecologische Hoofdstructuur van het Dwarsdiep tot en met Midden-Groningen door functies te combineren?”

In de voorgaande hoofdstukken zijn diverse subsidieregelingen, financieringsvormen en koppelingen behandeld. In dit hoofdstuk wordt een antwoord gegeven op de hoofdvraag door financieringsvormen die te combineren zijn met de verwerving en inrichting van EHS gronden per functie te benoemen. Hierbij zijn alle kansrijke regelingen benoemd, ook de Europese regelingen hoewel deze nog niet zijn vastgesteld voor de komende jaren. Per functie is een stroomdiagram toegevoegd waarmee snel kan worden bepaald of bij een project koppeling met de betreffende functie mogelijk is.

9.1 Verwerving

9.1.1 Biodiversiteit

Binnen het huidige LIFE+ is de pijler Natuur en Biodiversiteit een grote kans om delen van het onderzoeksgebied te verwerven en in te richten. Ook de pijler Natuurbeleid en Bestuur biedt kansen. Deze programma's richten zich voornamelijk op bescherming en verbetering van gebieden waar soorten voorkomen die op lijst 4 of 5 van de Habitatrichtlijn voorkomen. In de provincie Groningen zijn vele gebieden met soorten van deze lijst te vinden. Een project waarbij de habitat van één of meerdere soorten wordt verbeterd is dan ook zeker haalbaar.

9.1.2 Fondsen

Er zijn twee soorten fondsen te vinden waar financiering vandaan gehaald kan worden; vermogensfondsen en gebiedsfondsen.

Er zijn vele vermogensfondsen met ieder hun eigen doelstellingen. Per project kan worden bekeken of er fondsen zijn waarvan de doelen aansluiten op de doelstellingen van het project. Deze fondsen kunnen in de gehele EHS worden benut.

Gebiedsfondsen zijn te vinden in het Zuidelijk Westerkwartier en in het Drentsche Aa gebied. De financiering van projecten kan alleen plaats vinden in deze regio's en moet aansluiten op de doelen van de gebiedsfondsen. Streekrekeningen kunnen bijdragen aan extra geld voor de gebiedsfondsen.

9.1.3 Infrastructuur

Bij infrastructurele werken in de buurt van EHS gebieden kan de schade die wordt veroorzaakt wellicht worden gecompenseerd binnen de EHS. Op deze manier kan schade aan natuur buiten de EHS worden gecompenseerd binnen de EHS waardoor een robuuster geheel ontstaat.

9.1.4 Natuurbegraven

Natuurbegraafplaatsen zijn een mogelijkheid voor het verwerven en inrichten van EHS gebieden. Het voorbeeld in Reiderwolde laat zien dat deze mogelijkheid toepasbaar is. Wellicht

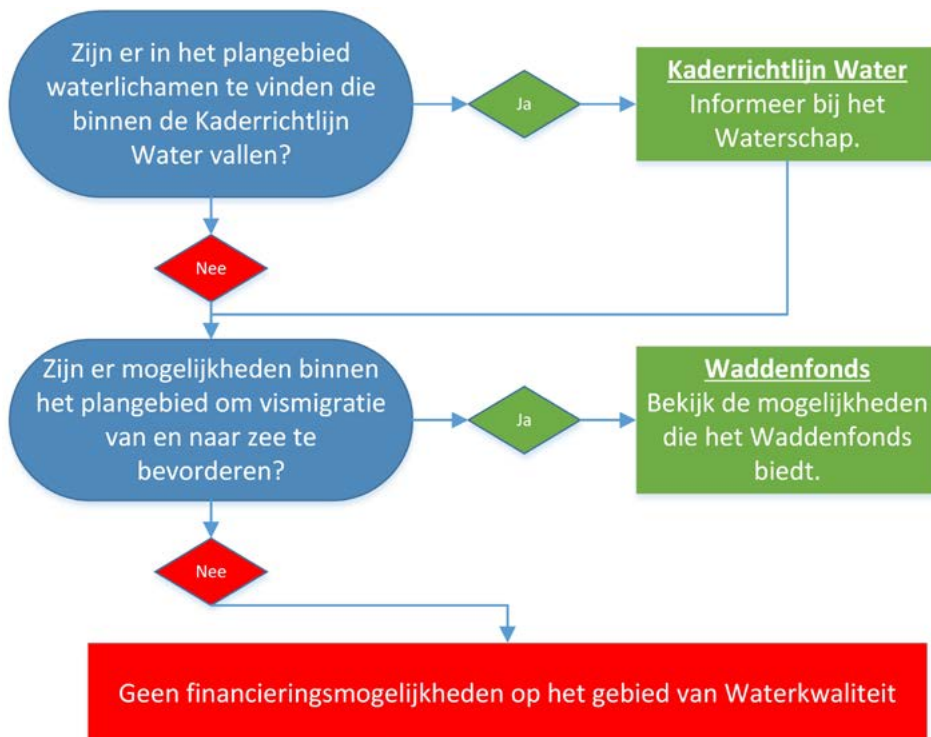
kunnen in andere deelgebieden ook op kleine schaal natuurbegraafplaatsen binnen de EHS worden aangelegd.

9.1.5 Waterkwaliteit

De koppeling met waterkwaliteitsdoelen biedt kansen voor financiering uit twee verschillende regelingen.

De Kaderrichtlijn water biedt mogelijkheden als er binnen een deelgebied van de EHS een waterlichaam aanwezig is waar maatregelen staan gepland voor de kaderrichtlijn water. Hierbij is koppeling mogelijk als er maatregelen gepland staan waarvoor fysieke werken aan het watersysteem nodig zijn.

Het Waddenfonds biedt kansen in het Westerkwartier. Het onderzoeksgebied valt niet binnen de officiële begrenzing van het werkgebied van het Waddenfonds. Als er echter een integraal

plan wordt opgesteld zoals in het deelgebied Westerwolde in Oost-Groningen is uitgevoerd, is het mogelijk dat financiering uit het Waddenfonds wordt toegewezen. Naast de mogelijkheid om een aanvraag te doen voor het onderzoeksgebied zelf kan worden bekeken of er andere deelgebieden van de EHS in aanmerking komen voor een Waddenfonds aanvraag. Door andere gebieden te verwerven en in te richten vanuit het Waddenfonds blijft er meer geld over voor het realiseren van de EHS binnen het onderzoeksgebied.

9.1.6 Waterkwantiteit

Een koppeling met waterkwantiteitsdoelen biedt mogelijkheden voor het benutten van financiering uit drie verschillende programma's:

- Deltaprogramma Zoetwater;
- Laagveengordel Groningen-Assen;
- Klimaatadaptatie.

Voor al deze programma's geldt dat ze zich momenteel nog in de onderzoeksfase bevinden. Waar de kansen voor koppelingen precies liggen is dan ook nog niet duidelijk.

9.2 Inrichting

Alle regelingen die mogelijkheden bieden voor verwerving van gronden bieden ook een mogelijkheid als op het gebied van het inrichten van EHS gebieden. Hiernaast zijn er twee regelingen die alleen kunnen worden benut voor inrichting; compensatie Boswet en het Europees Landbouwfonds voor Plattelandsontwikkeling.

De compensatie Boswet biedt de mogelijkheid om financiering voor de inrichting van de EHS te verkrijgen. Omdat deze constructie al eerder is ingezet door de provincie Groningen om in het Ellersinghuizerveld bomen aan te planten binnen de EHS is het zeker dat dit ook kan worden gebruikt in andere deelgebieden. De omvang van deze financiering is afhankelijk van het aantal bomen waar compensatie voor wordt aangevraagd.

Het Europees Landbouwfonds voor Plattelandsontwikkeling biedt kansen voor financiering van inrichting als een project een bijdrage levert aan het milieu en het platteland. Hierbij moet minimaal één van de volgende zaken binnen het project aanwezig zijn; het behouden van biodiversiteit, het beheer van Natura2000 gebieden, het behouden van bodem- en waterkwaliteit en/of het tegengaan van klimaatverandering.

9.3 Besparing

Naast mogelijkheden om verwerving en inrichting van EHS gebieden te financieren zijn er ook mogelijkheden om geld te besparen tijdens het opstellen van inrichtingsplannen en het uitvoeren van fysieke werken.

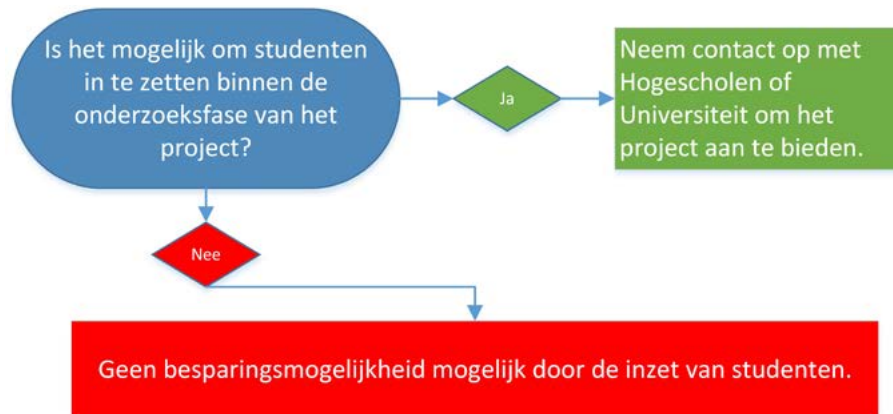
9.3.1 Afgegraven en weer aangevuld?

Bij werken binnen de EHS kan worden gekeken of in het kader van Afgegraven en weer aangevuld een doel kan worden gevonden voor de vrijkomende grond. Hierdoor worden kosten bespaard voor het afvoeren en het aanleggen van een depot. Dit is niet alleen financieel een voordeel, maar ook landschappelijk.

9.3.2 Proceskosten besparen door inzet studenten

Niet alleen het verwerven en inrichten van gronden binnen de EHS kost de provincie geld, ook het inhuren van onderzoeksbureaus of eigen personeel om een inrichtingsplan op te stellen is een onderdeel van de uitgaven. Om deze uitgaven te verlagen is het wellicht mogelijk een samenwerkingsverband aan te gaan met Hogeschool van Hall-Larenstein en/of de Hanzehogeschool Groningen. Hierdoor zouden studenten binnen relevante opleidingen inrichtingsplannen kunnen opstellen voor de provincie zodat de provincie kosteloos advies kan inwinnen en de studenten kunnen werken aan een casus uit de praktijk.

10 AANBEVELINGEN

10.1 Toekomstige ontwikkelingen

Het is aan te bevelen de toekomstige ontwikkelingen van de Europese regelingen te volgen omdat de regelingen die ingaan vanaf 1 januari 2014 nog niet zijn vastgesteld. Op nationaal en provinciaal niveau zijn de ontwikkelingen binnen het Deltaprogramma Zoetwater, Laagveengordel Groningen-Assen en provinciale Klimaatadaptatie (Droge Voeten 2050 & Verdrogingsbestrijding) regelingen die wellicht in de toekomst kansen bieden. Ook voor deze regelingen is het aan te raden om de ontwikkelingen nauwlettend te volgen.

10.2 Beheer

Op het gebied van natuurbeheer zijn ook koppelingen mogelijk met andere beleidsdoelen en subsidieregelingen. Het is aan te raden hier een vervolgonderzoek naar te (laten) doen. In dit onderzoek is het aan te raden in ieder geval mee te nemen;

- Europees Fonds voor Regionale ontwikkeling
- Europees Sociaal Fonds
- Europese regelingen gericht op onderwijs
- Gebiedsfondsen
- Natuurbegraven

10.3 Grondwaterheffing

Momenteel is er binnen de grondwaterheffing geen mogelijkheid om financiering te ontvangen voor natuurontwikkeling of beheer. Er kan worden bekeken of hier wellicht verandering in kan worden gebracht. De natte natuurgebieden in Drenthe en Groningen houden water vast, en zorgen voor een betere kwaliteit. Wellicht is het mogelijk een klein percentage van de opbrengsten van grondwateronttrekkingen in te zetten voor natuur.

Bronnenlijst

Hoofdstuk 1

- **Gedeputeerde Staten van de provincie Groningen. (2009)**
Provinciaal Omgevingsplan 2009-2013. Groningen: Scholma Druk BV Bedum.
- **Boeren Natuur, Groninger Landschap, LTO Noord, Natuur- en Milieufederatie Groningen, Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer. (2011)**
Groenmanifest Groningen, Landbouw en natuur samen sterker. Groningen.
- **Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie. (2011).**
Onderhandelingsakkoord decentralisatie natuur. Den Haag.
- **Natuurmonumenten. (z.d.). Wie bedacht de EHS?**
Opgeroepen op 02 02, 2013, van Natuurmonumenten.nl:
www.natuurmonumenten.nl/wie-bedacht-de-ehs
- **Tweede Kamer der Staten-Generaal. (vergaderjaar 1989-1990).**
Natuurbeleidsplan 1990, 21149. Den Haag.
- **VVD & PvdA. (2012)**
Regeerakkoord Bruggen Slaan. Den Haag.

Hoofdstuk 2

n.v.t.

Hoofdstuk 3

- **Galen-Last, L. v. (2013, 2 18)**
(M. Burgers, Interviewer)
- **GIS-data provincie Groningen, 2013**

Hoofdstuk 4

- **Stichting het Groninger Landschap. (2011)**
Natuur & Landschap. Opgeroepen op 03 19, 2013, van Groninger Landschap:
www.groningerlandschap.nl/hetgroningerlandschap/natuurlandschap
- **Stichting Het Groninger Landschap. (z.d.)**
Gebiedsvisie Zuidlaardermeer. Haren.
- **Staatsbosbeheer. (z.d.). Westerkwartier.**
Opgeroepen op 4 3, 2013, van Staatsbosbeheer.nl:
www.staatsbosbeheer.nl/Natuurgebieden/Westerkwartier.aspx
- **Staatsbosbeheer. (z.d.). Duurswold.**
Opgeroepen op 4 3, 2013, van Staatsbosbeheer.nl:
www.staatsbosbeheer.nl/Natuurgebieden/Duurswold.aspx
- **Praamstra, H. (2013, 6 4)**
Landinrichtingscommissies. (M. Burgers, Interviewer)
- **Waterschap Hunze & Aa's. (2009)**
Waterbeheerplan 2010-2015. Veendam.

- **Waterschap Hunze & Aa's. (z.d.)**
Over ons. Opgeroepen op 4 9, 2013, van Hunzeenaas.nl:
www.hunzeenaas.nl/about/Paginas/default.aspx
- **Waterschap Noorderzijlvest. (2009)**
Waterbeheerplan 2010-2015. Groningen.
- **Waterschap Noorderzijlvest. (z.d.)**
Schoon water. Opgeroepen op 4 9, 2013, van Noorderzijlvest.nl:
www.noorderzijlvest.nl/overnoorderzijlvest/waterschapstaken/schoon_water
- **Waterschap Noorderzijlvest. (z.d.)**
Taken van het waterschap. Opgeroepen op 4 9, 2013, van Noorderzijlvest.nl:
www.noorderzijlvest.nl/overnoorderzijlvest/waterschapstaken
- **Waterschap Noorderzijlvest. (z.d.)**
voldoende water. Opgeroepen op 4 9, 2013, van Noorderzijlvest.nl:
www.noorderzijlvest.nl/overnoorderzijlvest/waterschapstaken/voldoende_water
- **Waterschap Noorderzijlvest. (z.d.)**
Waterveiligheid. Opgeroepen op 4 9, 2013, van Noorderzijlvest.nl:
www.noorderzijlvest.nl/overnoorderzijlvest/waterschapstaken/waterveiligheid#Ruimte-voorwater

Hoofdstuk 5

- **Het Europees Parlement. (23 oktober 2000)**
RICHTLIJN 2000/60/EG . Brussel.
- **Gedeputeerde Staten van de provincie Groningen. (2009)**
- **Provinciaal Omgevingsplan 2009-2013. Groningen: Scholma Druk BV Bedum.**
- **Boeren Natuur, Groninger Landschap, LTO Noord, Natuur- en Milieufederatie Groningen, Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer. (2011)**
Groenmanifest Groningen, Landbouw en natuur samen sterker. Groningen.

Hoofdstuk 6

- **Burgers, M. (2012)**
Ecologische verbindingszone Leekstermeer - Pasop. Groningen: Provincie Groningen.
- **Dienst Regelingen. (2013)**
Boswet. Opgeroepen op 5 13, 2013, van Dienst Regelingen:
www.drloket.nl/onderwerpen/vergunning-en-ontheffing/dossiers/dossier/bos-en-bomen-kappen-en-her-planten/wat-is-de-boswet
- **Doornbos, A. (2013, 4 15)**
Tennet Compensatie. (M. Burgers, Interviewer)
- **Gebiedsfonds Drentsche Aa. (2013)**
Gebiedsfonds Drentsche Aa. Opgeroepen op 6 19, 2013, van Gebiedsfonds Drentsche Aa:
www.gebiedsfondsrentscheaa.nl/gebiedsfonds.php
- **Gebiedsfonds Westerkwartier. (2011)**
Opgeroepen op 6 19, 2013, van de 12 Landschappen:
www.streekfondsen.nl/Streekfondsen-in-nederland/details.php?Id=46
- **Gedeputeerde Staten van de provincie Groningen. (2009)**
Provinciaal Omgevingsplan 2009-2013. Groningen: Scholma Druk BV Bedum.
- **Klinken, A. v. (2013, 4 22)**
Regio Groningen-Assen. (M. Burgers, Interviewer)

- **Mijland, P. (2013, 6 18)**
Gebiedsfondsen. (M. Burgers, Interviewer)
- **Nationaal Groenfonds. (2013)**
Gebiedsfondsen. Opgeroepen op 6 19, 2013, van Nationaal Groenfonds:
www.nationaalgroenfonds.nl/reiswijzerlandschapsfondsen/Paginas/default.aspx
- **Nationaal Groenfonds. (2013)**
Nationaal Groenfonds. Opgeroepen op 6 19, 2013, van Natuurbegraven:
www.nationaalgroenfonds.nl/natuurbegraven/Paginas/default.aspx
- **Oosterveld, J. (2012)**
Compensatie Boswet N366. Groningen: Provincie Groningen.
- **Oosterveld, J. (2013, 6 12)**
Afgegraven en weer aangevuld? (M. Burgers, Interviewer)
- **Provincie Groningen. (2005)**
Afgegraven en weer aangevuld? Groningen: Provincie Groningen.
- **Provincie Groningen. (2011)**
Programma Klimaatadaptatie provincie Groningen 2012-2014. Groningen.
- **Provincie Groningen. (2013)**
Actieplan klimaatadaptatie provincie Groningen. Groningen.
- **Regio Groningen-Assen. (z.d.)**
Wat doen we? Opgeroepen op 5 13, 2013, van Regio Groningen-Assen:
www.regiogroningenassen.nl/nl/over-ons/het-samenwerkingsverband/wat-doen-we-1/
- **Vries, P. d. (2013, 4 25)**
Grondwaterheffing. (M. Burgers, Interviewer)

Hoofdstuk 7

- **Filantropia.nl. (2012, 6)**
Vermogensfondsen in Nederland. Opgeroepen op 6 21, 2013, van filantropia.nl: http://www.filantropia.nl/index_htm_files/Tips%20bij%20aanvragen%20bij%20overmogensfondsen.pdf
- **Ministerie van Verkeer en Waterstaat, Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer. (2010)**
Deltaprogramma Zoetwater Plan van Aanpak. Den Haag: Ministerie van Verkeer en Waterstaat, Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer.
- **Natuur en Milieufederatie Groningen. (2008, 6 19)**
Van Veen tot Zee. Opgeroepen op 6 24, 2013, van nfmgroningen.nl:
www.nmfgroningen.nl/MilieufederatieGroningen/Themas/Water/Activiteitenenprojecten/VanVeentotZee.aspx
- **Provincie Groningen. (2009, 7)**
Notitie inzake Informatie Stand van zaken Waddenfonds. Opgeroepen op 6 24, 2013, van provinciegroningen.nl:
www.provinciegroningen.nl/fileadmin/user_upload/Documenten/Brief/brief2009-38256bijlage.pdf
- **Waddenfonds. (2013, 4 27)**
Pioniersprogramma Waddenfonds 2012-2013. Opgeroepen op 6 24, 2013, van Waddenzee.nl:
www.waddenzee.nl/fileadmin/waddenfonds/inhd_wadfonds/Projecten/docs27april/Pionierspr_versie_27_april_2013_2012-2013.pdf

- **Waddenfonds. (2013)**
Veelgestelde vragen. Opgeroepen op 5 13, 2013, van Waddenfonds.nl: http://www.waddenfonds.nl/fileadmin/waddenfonds/inhd_wadfonds/Projecten/pdf/faq_WF_mrt2013.pdf

Hoofdstuk 8

- **AgentschapNL. (2011, 8 16)**
LIFE+ pijler Informatie en communicatie. Opgeroepen op 1 9, 2013, van AgentschapNL: <http://www.agentschapnl.nl/programmas-regelingen/life-pijler-informatie-en-communicatie>
- **AgentschapNL. (2011, 8 16)**
LIFE+ pijler Milieubeleid en bestuur. Opgeroepen op 1 9, 2013, van AgentschapNL: <http://www.agentschapnl.nl/programmas-regelingen/life-pijler-milieubeleid-en-bestuur>
- **Agentschap NL. (2012, 3 14)**
LIFE+. Opgeroepen op 1 9, 2013, van AgentschapNL.nl: <http://www.agentschapnl.nl/programmas-regelingen/life>
- **Agentschap NL. (2012, 5 25)**
LIFE+ pijler Natuur en biodiversiteit. Opgeroepen op 1 9, 2013, van AgentschapNL: <http://www.agentschapnl.nl/programmas-regelingen/life-pijler-natuur-en-biodiversiteit>
- **AgentschapNL. (2013, 4 24)**
Intelligent Energy Europe (IEE). Opgeroepen op 5 17, 2013, van Agentschapnl.nl: <http://www.agentschapnl.nl/programmas-regelingen/intelligent-energy-europe-iee>
- **Bouman, H. (2013, 6 20)**
Europees landbouwfonds voor plattelandsontwikkeling. (M. Burgers, Interviewer)
- **Agentschap SZW. (2013)**
ESF 2007 - 2013: algemene informatie Europees Sociaal Fonds. Opgeroepen op 6 20, 2013, van Agentschap SZW: <http://www.agentschapszw.nl/subsidies/esf-algemeen>
- **Emmens, H. (2013, 6 24)**
Europees fonds voor regionale ontwikkeling. (M. Burgers, Interviewer)
- **European Commission. (2013, 2 7)**
Comenius. Opgeroepen op 4 9, 2013, van European Commission: ec.europa.eu/education/lifelong-learning-programme/comenius_en.htm
- **European Commission. (2013, 2 7)**
Grundtvig: practical learning for adults. Opgeroepen op 4 18, 2013, van European Commission: ec.europa.eu/education/lifelong-learning-programme/grundtvig_en.htm
- **European Commission. (2013, 2 12)**
Leonardo Da vinci. Opgeroepen op 4 2013, 18, van European Commission: ec.europa.eu/education/lifelong-learning-programme/ldv_en.htm
- **European Commission. (2013, 3 7)**
The ERASMUS Programme – studying in Europe and more. Opgeroepen op 4 9, 2013, van European Commission: ec.europa.eu/education/lifelong-learning-programme/erasmus_en.htm
- **European Commission. (2013, 2 7)**
The Jean Monnet Programme: understanding European integration. Opgeroepen op 4 18, 2013, van European Commission: ec.europa.eu/education/lifelong-learning-programme/monnet_en.htm

- **European Commission. (2013, 2 7)**
The Lifelong Learning Programme: education and training opportunities for all. Opgeroepen op 4 2013, 17, van European Commission:
ec.europa.eu/education/lifelong-learning-programme/index_en.htm
- **Europese Unie. (2009, 1 27)**
Europa voor de burger (2007 - 2013). Opgeroepen op 5 21, 2013, van Europa.eu:
europa.eu/legislation_summaries/culture/l29015_nl.htm
- **Europese Unie. (2011, 4 12)**
Programma Cultuur (2007-2013). Opgeroepen op 5 17, 2013, van Europa.eu:
europa.eu/legislation_summaries/culture/l29016_nl.htm
- **Europese Unie. (2013)**
Urbact in words. Opgeroepen op 5 17, 2013, van Urbact.eu:
urbact.eu/en/about-urbact/urbact-at-a-glance/urbact-in-words/
- **European Union. (2009, 9 10)**
Financiering van het gemeenschappelijk landbouwbeleid. Opgeroepen op 6 21, 2013, van Europa.eu:
europa.eu/legislation_summaries/agriculture/general_framework/l11096_nl.htm
- **European Union. (2012, 1 5)**
Europees Landbouwfonds voor Plattelandsontwikkeling (ELFPO). Opgeroepen op 6 21, 2013, van Europa.eu:
europa.eu/legislation_summaries/regional_policy/provisions_and_instruments/l60032_nl.htm
- **Gedeputeerde Staten van de provincie Groningen. (2009)**
Provinciaal Omgevingsplan 2009-2013. Groningen: Scholma Druk BV Bedum.
- **Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie. (2010, Juni)**
Programmatische Aanpak Stikstof. Opgeroepen op januari 7, 2013, van De Programmatische Aanpak Stikstof (PAS): Ecologie en economie door één deur:
pas.naturazoo.nl/files/pas-brochure.pdf
- **Samenwerkingsverband Noord-Nederland. (2007)**
Operationeel Programma Noord-Nederland 2007-2013. Groningen: Samenwerkingsverband Noord-Nederland.
- **Samenwerkingsverband Noord-Nederland. (z.d.)**
RIS3 Noord-Nederland. Opgeroepen op 6 24, 2013, van SNN>E:
www.snn.eu/ris3/